

ONDOKUZ MAYIS
ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

SAMSUN
İLİM YAYMA VE EĞİTİM
VAKFI

TÜRKİYE

1. DİNLER TARİHİ ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU

(24 - 25 EYLÜL 1992)

SAMSUN
1992

Günaltay, M. Şemsettin (070344)

21 Ekim 2016

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

**CUMHURİYET DEVRİ ÖNCESİ
DİNLER TARİHÇİLERİNDEN
M. ŞEMSETTİN VE TARİH-İ EDYAN'I**

Yrd. Doç Dr. Osman CİLÂCI
Selçuk Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

M. Şemsettin (Günaltay) 1883 yılında Erzincan (Kemaliye)' de doğmuştur. Babası müderris İbrahim Efendi annesi Saliha hanımdır. İstanbul'da vefat etmiştir. Vasiyeti üzerine Ankara Cebeci-Asri Mezarlığı'na defnedilmiştir. (19 Ekim 1961)

İyi bir öğrenim görmüş olan M. Şemseddin Üsküdar Ravza-i Terakki ve Vefa İdadisi'ni bitirmiş. Daru'l-muallimin-i Ali'nin Fen Bilimleri bölümünden mezun olmuştur. Özel olarak Arapça, Farsça ve dini ilimler okumuş ve medrese geleneği çerçevesinde icazet almıştır. Fransa'ya gitmiş, Lozan' da fizik ilimleri tahsil etmiştir. Fransızca bilir. 1914'de Darulfunun Edebiyat Fakültesinde Türk Tarihi ve İslam Kavimleri Tarihi Müderrisi (profesör) olmuş. Süleymaniye Medresesi'nde Dinler Tarihi ve İslam Felsefesi derslerini okutmuştur. Ayrıca yine aynı üniversitenin İlahiyat Fakültesi'nde çeşitli dersler vermiş ve bu fakültenin reisiğine (dekanlık) getirilmiştir.

M. Şemsettin 1955 -1920 yılları arasında Meclis-i Mebusan'da Bilecik (Ertuğrul) mebusu olarak bulundu Cumhuriyet devrinde ikinci devre TBMM' ne Sivas mebusu olarak girdi (1923) . Sivastan sonra Erzincan mebusluğu 1954 yılına kadar sürdü Türk Tarih Kurumu'nun kurucuları arasında yer aldı (1930) T.C. nin 14. Başbakanı (15. 1. 1949 - 22. 5. 1950) olmuştur. 1954 seçimlerinde Meclise girememiş 27 Mayıs 1960 ihtilali'nden sonra Temsilciler Meclisi Üyeliğine tayin edilmiştir. Başlıca eserleri:

1. Zulmetten Nura (1915). 2. Hurafattan Hakikate(1916). 3. İslam Tarihi (1922). 4. Mufassal Türk Tarihi (1922). 5. Tarih-i Edyan (1922). 6. İslam'da Tarih ve Müverrihler (1923). 7. Maziden

M. Şemseddin.

Anadolu Mektupları: Marmaraya Doğru.

S. Reşâd, X, sy. 247, s. 216-218.

M. Şemseddin.

Zulmetten Nura. (Mukaddimesi).

S. Reşâd, X, sy. 244, s. 153-155.

M. Şemseddin.

"İtiraf ve İshâd, Makalesi Münasebetiyle.

S. Reşâd, IX, sy. 234, s. 447-450.

M. Şemseddin.

Balkanlılar İttihad Etmiş, Osmanlılar Siz de

Meydan-ı Şahâmete Koşunuz!

S. Reşâd, IX, sy. 216, s. 144-146.

Günaltay M. Şemseddin

M. Şemseddin.

Sebilü'r-Reşâd Ceride-i İslâmiyyesine Mektup.

S. Reşâd, VIII, sy. 187, s. 86-88.

Günaltay, M. Şemseddin

M. Şemseddin.

Herkes Kendi Vazifesine.

S. Reşâd, IX, sy. 231, s. 398-399.

M. Şemseddin.

Bir Milleti Sepalete Sâik Kuvvetler ve
Kurtaracak Eller.

S. Reşâd, VIII, sy. 198, s. 297-300.

D. 125

M. Şemseddin.

Tenkid ve Takrîz: Âsâr-ı Bakıye.

S. Reşâd, X, sy. 244, s. 162-164.

297.04
GÜ.Z

Günaltay, Mehmed Şemseddin

(Zulmetden nura)

ظلمتدن نوره / تالیف م. شمس الدین
گون آلتای - (استانبول) : سبیل الرشاد
کتبخانه سی ۱۳۳۱ هـ405 p.; 19 cm.- (Sebilü'r-Resad Kutuphanesi;
6)1. Islam, Essays I. Author (Arabic) II. Title
III. Title (Arabic) IV. (Series)

1174

26 EKİM 1998

070344 417
GÜNALTAY
M. ŞemseddinGÜNALTAY, Ord. Prof. M. Şemseddin : Türk tarihinin ilk devirleri. Uzak
Şark, Kadim Çin ve Hint. İstanbul 1937 Milli Mecmua Basımevi. 309+2 s. 8°
2 harita. F. 150 k.

«İstanbul Üniversitesi Yayınlarından Sayı : 54»

«İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları : 4»

TANZİMAT'TAN GÜNÜMÜZE TÜRK DÜŞÜNÇESİ

Cilt 6

13 Şubat 2016

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Tanzimat'tan Günümüze
DİNÎ VE TASAVVUFÎ
Düşünce Temsilcileri

Editör ve Yazar: Süleyman Hayri BOLAY

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	038709
Tas. No:	920, 0956 BOL.T

Ankara
2015

MEHMET ŞEMSEDDİN GÜNALTAY (D. 1883 - Ö. 1961)

Bayram Ali ÇETİNKAYA¹

Günaltay, M. Ş. (070344)

HAYATI VE ESERLERİ

Hayatı

Şemseddin Günaltay, 1883 yılında yeni adı Kemaliye olan Eğin'de dünyaya geldi. Ailesi, Uygur ve Çağatay Türkleri'nin yaşadığı topraklar olan Urik adlı bir köydeni.

Babası huzur derslerine çıkmış müderris Ethem Efendi, annesi Saliha Hanım'dır. Günaltay'ın babası, ulemâ sınıfında önemli bir yeri ve şöhreti olan, dar gelirli bir aileden gelmekteydi.

Günaltay, Üsküdar'da Ravza-i Terakkide Vefa İdadisinde okuduktan sonra Dârü'l-Muallimin-i Âliyye (Yüksek Muallim Mektebi'ne) girmiş, fen kolundan mezun olmuştur. Bilimsel çalışmalar yapmak amacıyla yurt dışına giderek, İsviçre'nin Lozan Üniversitesinde fizik alanında öğrenim görmüştür. Yurda döndükten kısa bir süre sonra, Midilli İdadisi Müdürlüğüne atanmış, fakat bu görevde fazla kalmayarak, Kıbrıs İdadisinde öğretmenlik, İzmir Gelenbevi Lisesinde müdürlük yapmıştır.

1914'te, Dârülfünûn'un Edebiyat Fakültesinde Türk Tarihi ve İslâm Kavimleri müderrisi olarak dersler vermiş, sonra da İlahiyat Fakültesi dekanlığına atanmıştır. 1915'te, İttihat ve Terakki Fırkasından, Ertuğrul (Bilecik) mebusu olmuş ve bu görevi 1920'de Meclis-i Mebusan dağılıncaya kadar sürdürmüştür. Aynı zamanda Dârülfünûn'daki derslerini de ihmal etmemiştir.

Günaltay, bir müddet İttihat ve Terakkinin başkanlığında bulunduktan sonra, 1918'de kurulan Teceddüd Fırkasının kurucuları arasına katılmıştır.

Mütarekeden sonra kurulan Divan-ı Harp'te, harp sorumlusu olarak, İttihad ve Terakkinin ileri gelenlerini sorgulayan komisyonda görevlendirilmiştir

¹ Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

4097 - 4129

Further Reading

Robin, Jean, *René Guénon: Témoin de la Tradition*, Paris: G. Tredaniel, 1986.

Waterfield, Robin, *Rene Guenon and the Future of the West: the Life and Writings of a 20th Century Metaphysician*, Wellingborough: Crucible, 1987.

MADE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

IBRAHİM KALIN

20 Temmuz 2016

(070344)

GÜNALTAY, M. Semseddin (1883–1961)

Günaltay was born in Erzincan, Turkey. He received his early education in Istanbul and went to Switzerland to do research in natural history. In 1914 he joined the Faculty of Arts and Sciences in Istanbul, and became its dean in 1915. He joined the Ottoman Society for Union and Progress and for several years served as its president. He became a member of the People's Republican Party, founded by Kemal Atatürk. He was a member of the Grand National Assembly until 1954. In 1949 he became the fourteenth Prime Minister of the Republic. He served as the president of the Turkish Historical Society from 1941 until his death in 1961.

Günaltay's prolific career combined political activism with the productive scholarship of a scholar and historian. Despite the anti-Islamic and pro-Western outlook of the People's Republican Party, Günaltay can rightly be called an Islamic thinker. He was largely responsible for the establishment of the Ankara Divinity School, the first of its kind in modern Turkey, as well as the introduction of mandatory religious classes into the Turkish school system.

Günaltay considered religion an essential component of society. He did not have any particular interest in the mystical aspects of religion. In fact, he openly criticized the

Sufi orders for causing the decline of classical Islamic civilization by preaching fatalism and passivism, and sheltering fugitive soldiers and other public servants. But he opposed all forms of atheism and agnosticism imported from the Enlightenment philosophers of Europe. Like other Muslim modernists, he believed that the "gate of *ijtihad*" was open, implying that Islamic culture and law could find a place for itself in the modern world. Where there is a conflict between reason (*akıl*) and revelation (*nakil*), he reiterated what he took to be the traditional Islamic notion that advocated the use of reason to interpret revelation.

Like many of his intellectual peers, Günaltay criticized European countries for their double standards and hypocrisy. As a scholar and politician who flourished in the early twentieth century, Günaltay was acutely aware of the devastating impact of European colonialism on the Islamic world. He ridiculed European intellectuals for trying to teach the norms of civility to Muslim countries while their own governments were occupying Muslim lands. In keeping with his critical attitude toward Europe, he believed that the Europeans were afraid of the success of Turkey because of Turkey's potential leadership role for the rest of the Islamic world.

Günaltay sought to create a *modus vivendi* between his personal attachment to the Islamic tradition and the secularist policies of the new Turkish Republic. In the first edition of his book *Zulmetten Nura* (From Darkness to Light), for instance, he advocated the development of the Turkish language and the study of foreign languages, including Arabic and Persian, the two major languages of classical Islam. As the new Republic adopted a radical program of nationalist modernization-Westernization, he took out Arabic and Persian from the later editions of the book. In a broad sense, we find Günaltay concurring with the politico-cultural program

240669

Islamist Thinkers in the Late Ottoman Empire and Early Turkish Republic

By

Ahmet Şeyhun

20 Temmuz 2015

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Günaltay, Mehmet Şemseddin (070344)

BRILL

LEIDEN | BOSTON

2015

CHAPTER 7

Mehmed Şemseddin Günaltay (1883–1961)

Life

Mehmed Şemseddin Günaltay was born in Eğin in 1883 (today Kemaliye), in eastern Anatolia. His father was İbrahim Efendi, who was an instructor (*müderis*) in a *medrese*; his mother was Saliha Hanım. The young Şemseddin studied at the school of *Ravza-yi Terakki* in Üsküdar, a district on the Asian side of Istanbul, and later graduated from the *Vefa İdadî* (high school), after which he studied sciences at the Faculty of Education (*Dar ul Muallimin-i Aliye*). He then pursued his education abroad, first in France and then in Lausanne, Switzerland, where he studied physics. After returning from Europe, he taught at the *İdadîs* of Cyprus and Midilli (Mytilini, Lesbos), and then was appointed the director of Gelenbevi High School in Izmir. While teaching in Midilli, his articles began to appear in the journal *Sırat-ı Müstakim*. His first writings were on philosophy but he later began to write on social issues. In 1911, he lectured on history at the newly established *Türk Ocağı*. After the publication of *İslam Mecmuası*, he joined a group called the Islamist-Turkists. In 1914, he was appointed professor of Turkish and Islamic history. At the *medrese* of Süleymaniye, he taught the history of religions and Islamic philosophy. He also lectured in the Faculty of Divinity of the *Darülfünûn* (university) in Istanbul, where he would later become dean. In 1915, he was elected to Parliament as a member of the Committee of Union and Progress (CUP), representing the province of Bilecik. While still pursuing his academic career, he remained a member of Parliament until its dissolution in 1920. In 1918, he presided over the CUP congress, and in that same year he also became a member of the *Teceddüd* (Renovation) Party. After the end of the First World War, he was nominated as a member of the court-martial that was established to punish the leaders of the CUP. After the foundation of the Republic of Turkey in 1923, Günaltay entered Parliament as the representative of the province of Sivas. He was later elected the representative of the province of Erzincan, an office he held until 1954. Günaltay was also a founding member of the Turkish Historical Society, established in 1930, served as president from 1941 until his death in 1961. He also played a crucial role in the development of the new Turkish Historical Thesis in the 1930s. Günaltay also taught history at the universities of Istanbul and Ankara. On 15 January 1949, Şemseddin Günaltay was appointed prime minister of Turkey and held office until 22 May 1950, when the Republican People's Party

DOĞU'DAN BATI'YA DÜŞÜNCENİN SERÜVENİ

MEDENİYET PROJELERİNİN İNŞA SÜRECİNDE
ÇAĞDAŞ İSLÂM DÜŞÜNCE

10. Cilt

Proje Editörü

PROF. DR. BAYRAM ALİ CETİNKAYA

10. Cilt Editörü

Doç. Dr. Selim EREN

Doç. Dr. Ali ÖZTÜRK

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	242389
Tas. No:	109 DOĞ.Ü

insan

istanbul 2015

İLİM VE SİYASET KAVŞAĞINDA BİR MÜNEVVER:
ŞEMSEDDİN GÜNALTAY

Bayram Ali Çetinkaya*

Günaltay, M.Ş. (070344)

23 Temmuz 2016

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

toplumlar kültür, inanç, âdet ve geleneklerini, nesilden nesile aktarabildikleri ölçüde ayakta kalmaya muvaffak olurlar. Özellikle yaşadığımız çağda, belirttiğimiz faktörler daha da önem kazanmaktadır. Tarihi yüzlerce asra dayanan bir milletin evlatları olarak, geçmişe, kültüre, inanç ve benliğe sahip çıkmak ve bu değerleri muhafaza etmek, şu anki ve sonraki nesiller için bir güvence olacaktır. Cemiyetlerde, en geç dejenerasyona uğrayan ögelerin başında din ve kültür gelmektedir. Bunların gelecek nesillere ulaştırılmasında yazılı ve sözlü bilgi birikimi, elbette milletlerin kaderlerini belirlemektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun üç kitada farklı din, dil ve ırka mensup insanlara bir arada barış içinde yaşayabilme ortamını hazırladığı Orta Çağ'da, Batı karanlık dönemini yaşamıştır. Fakat İmparatorluk, zaman içerisinde duraklama ve gerileme dönemlerinden geçmiş, nihayet yıkılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu, son iki yüzyılında Batı'ya yönelik ve ona açık bir siyaset uygulamıştır. Özellikle XIX. yüzyıl, çok farklı düşünce ve uygulamalara sahne olmuştur. Kuşkusuz bunda, Tanzimat (1839), Islâhat (1856) ve Meşrûtiyet Dönemleri'nin (1876) etkisi büyüktür.

İşte çalışmamızın konusu M. Şemseddin Günaltay da, Osmanlı Meşrûtiyet Dönemi fikir cereyanlarından büyük ölçüde etkilenmiştir. Yaşadığı zaman diliminin, farklı yönetim biçimlerinin hâkim olduğu bir döneme rast gelme-

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

33-72

21 EKİM 1998

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

36370

M. Şemseddin Günaltay ve fikriyatı/M. Şemseddin Günaltay and his thoughts. ÇETINKAYA, Bayram Ali. Yüksek Lisans. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994. 99 s., 62 ref. Danışman: Prof. Dr. Hayrani Altınbaş. Dili: Tr.

YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

M. Şemseddin.

Muhtekirlerin Penceleri Altında Kıvranan Köy-
lülere Düşünelim.
S. Reşad, IX, sy. 215, s. 123-125.

953
GU.I

Günaltay, Mehmed Şemseddin

(İslam tarihi)

اسلام تاريخي / تاليف م. شمس الدين (كون آلتاي) - استانبول : اوقاف اسلامية مطبعه سي 1328 - 1341 هـ

416 p.; 20,5 cm. - (Tedkikat ve Te'lifât-İ İslamiyye Heyeti Neşriyatı; no. 1)

1. History, Arabian Peninsula 2. History, Islam I. Author (Arabic) II. Title III. Title (Arabic) IV. (Series)

1892

IRUCA

M. Şemseddin.

Nâfi Seyahatları Selanik Ziraat Gazetesi
Yazıcı ve Bilgiçlerinin Seyahatları Münasebetiyle
S. Reşad, VIII, sy. 200, s. 341-343.

M. Şemseddin.

Marmara Açıklarında Bir İhtisas.
S. Reşad, IX, sy. 212, s. 70-71.

297.01
GU.H

Günaltay, Mehmed Şemseddin

(Hurafattan hakikate)

خرافاتدن حقيقته / تاليف م. شمس الدين (كون آلتاي) - استانبول : توسيع طباعت مطبعه سي 1332 هـ

368 p.; 18,5 cm.

I. Islam, philosophy I. Author (Arabic)
II. Title III. Title (Arabic)

1137

IRUCA

175. Günaltay, Şemseddin: İslam tarihinin kaynakları : tarih ve müverrihler / M. Şemseddin Günaltay. - 1. baskı. - İstanbul : Endülüş Yayınları, 1991. - 463 S. - (Endülüş yayınları ; 18 : İslam medeniyeti ve tarihi ; 3)
Inhalt: Handbuch der islamischen Geschichte. - Text türk.
32 A 10088

21 TEMMUZ 1994

Günaltay M. Şemseddin

- Hurafattan Hakikate

M.Ü.İ.F. Ktp. OCAK 1994

26 EKİM 1993

80

Günaltay, Ord. Prof. M. Şemseddin: Türk tarihinin ilk devirleri. Uzak Şark. Kadim Çin ve Hint. İstanbul 1937 Millî Mecmua başmevi. 309 S. 8°. Fiyatı 150 krş.

"[İstanbul Üniversitesi yayınlarından sayı 54].

"İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları 4."

87

Günaltay, Ord. Prof. M. Şemseddin: Türk tarihinin ilk devirlerinde Yakın Şark. Elâm ve Mezopotamya. Ankara 1937 [Maarif matbaası]. 307 S. 8°. Ayrıca metin dışında 10 levha. Fiyatı 350 krş.

"Türk Tarih Karumu yayınlarından 4. seri No. 3."

88

070344
GÜNALTAY
M. Şemseddin

21 EKİM 1998

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

M. Şemseddin Günaltay ve fikriyatı/M. Şemseddin Günaltay and his thoughts. ÇETINKAYA, Bayram Ali. Yüksek Lisans. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994. 99 s., 62 ref. Danışman: Prof. Dr. Hayrani Altınbaş. Dili: Tr.

36370

YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

AYDIN, M. Şevki

Günaltay M. Şemseddin
"M. Şemseddin Günaltay'ın Zulmetten Nura ve Hurafattan Hakikate adlı eserindeki Din Eğitimi Anlayışı" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Danışman: Prof. Dr. Ahmet uğur) E.Ü. İlahiyat Fak. İslam Medeniyeti ve Sosyal Bilimler Bölümü, 1986, 139 s.

06 HAZİRAN 1996

070344

GÜNALTAY, Mehmet Şemsettin

-
- 1 ALAADDİN KOÇ, Mehmet Şemseddin Günaltay'ın laiklik anlayışı, Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2011
  - 2 İLHAMİ AYRANCI, Bir tarihçi olarak M. Şemseddin Günaltay (hayatı, eserleri, ve islam tarihi ile ilgili eserlerinin tahlili), Ankara Üniversitesi, Doktora, 2007

BIBLIOGRAPHY

Engin Deniz Akarlı, Gedik. A bundle of rights and obligations for Istanbul artisans and traders, 1750–1840, in Alain Pottage and Martha Mundy (eds.), *Law, anthropology, and the constitution of the social. Making persons and things* (Cambridge 2004), 166–200; Gabriel Baer, *Egyptian guilds in modern times*, Jerusalem 1964; Gabriel Baer, The administrative, economic and social functions of Turkish guilds, *IJMES* 1 (1970), 28–50; John T. Chalcraft, *The striking cabbies of Cairo and other stories. Crafts and guilds in Egypt, 1863–1914*, Albany NY 2004; Juan R. I. Cole, *Colonialism and revolution in the Middle East. Social and cultural origins of Egypt's Urabi movement*, Princeton 1992; Randi Deguilhem and Suraiya Faroqhi, *Crafts and craftsmen of the Middle East. Fashioning the individual in the Muslim Mediterranean*, London 2005; Suraiya Faroqhi, *Artisans of empire. Crafts and craftspeople under the Ottomans*, London 2009; Willem Floor, *Guilds, merchants and ulama in nineteenth-century Iran*, Washington DC 2009; Pascale Ghazaleh, *Masters of the trade. Crafts and craftspeople in Cairo, 1750–1850*, Cairo 1999; Gad G. Gilbar, Muslim *tujār* of the Middle East and their commercial networks in the long nineteenth century, *SI* 100/101 (2005), 183–202; Nelly Hanna, *Construction work in Ottoman Cairo (1517–1798)*, Cairo 1984; Nelly Hanna, *Artisan entrepreneurs in Cairo and early-modern capitalism (1600–1800)*, Syracuse 2011; Gudrun Krämer, Moving out of place, in Peter Sluglett (ed.), *The urban social history of the Middle East, 1750–1950* (Syracuse 2008), 182–223; Bernard Lewis, The Islamic guilds, *The Economic History Review* 8 (November 1937), 20–37; Thomas Philipp, Isfahan 1881–1891. A close-up view of guilds and production, *Iranian Studies* 17/4 (1984), 391–411; Donald Quataert, Artisans, Ottoman and post-Ottoman, *EI3*; Donald Quataert, *Ottoman manufacturing in the age of the Industrial Revolution*, Cambridge 1993; Abdul-Karim Rafeq, The integration of religious communities in the workplace in Ottoman Syria and during their stay in Egypt, in Nelly Hanna and Raouf Abbas (eds.), *Society and economy in Egypt and the Eastern Mediterranean, 1600–1900. Essays in honor of André Raymond* (Cairo and New York 2005), 99–116; André Raymond, Une liste des corporations de métiers au Caire en 1801, *Arabica* 4/2 (1957), 150–63; André Raymond, *Artisans et*

commerçants au Caire au XVIIIe siècle, Damascus 1973; André Raymond, Willem Floor, and Özdemir Nutku, Şinî, *EI2*; Minna Rozen, A pound of flesh. Meat trade and social conflict among the Jews of Istanbul, 1700–1923, in Suraiya Faroqhi and Randi Deguilhem (eds.), *Crafts and craftsmen of the Middle East. Fashioning the individual in the Muslim Mediterranean* (London 2005), 195–234; Sherry Vatter, Journeymen textile weavers in nineteenth-century Damascus. A collective biography, in Edmund Burke III (ed.), *Struggle and survival in the modern Middle East* (Berkeley 2006²), 64–79; Eunjeong Yi, *Guild dynamics in seventeenth-century Istanbul. Fluidity and leverage*, Leiden 2004.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN PASCALE-GHAZALEH

(070344)

29 Eylül 2015

Günaltay, Mehmet Şemsettin

Mehmet Şemsettin Günaltay (1301–81/1883–1961), a Modernist Islamist and pan-Turkist Turkish scholar and statesman, was born in Eğin (Kemaliye, *vilayet* of Mamuretülaziz; Erzinçan in present-day Turkey). He was the son of İbrahim (İbrāhīm) Edhem Efendi, a *müderriş* (teacher), and Saliha Hanım (Şāliha Khānım). He studied science (*fen*) at the Darülmüallimîn-i Aliye (Dār al-Mu‘allimîn-i ‘Aliyye, Imperial Teachers’ Training College) and graduated in 1323/1905. He also studied Arabic, Persian, and religious sciences with private tutors. After graduation, he served as a high school teacher. In 1327/1909, the Ministry of Education (Maarif Nezareti, Ma‘ārif Nezāreti) sent him to the University of Lausanne to study physics. Subsequent to completing his studies in Switzerland, he returned to the Ottoman Empire and became director at the Midilli and Istanbul Gelenbevi İdadi (Gelenbevi İdādi, high schools). After 1333/1915, he lectured at the Süleymaniye *medrese* and

9 MART 1991

- Günaltay M. Semseddin
- Eğitim Öğretimi

İz. Şevki Aydın

M. Semseddin Günaltay'ın Din Eğitim
Anlayışı

Erc. Ün. İİ. Fak. Mük. Lis. Tezi 1986

Günaltay, M. Semseddin

Anadolu

M. Semseddin.

Anadolu Mektupları: Bursa Yolunda.

S. Resâd, X, sy. 249, s. 247-248.

AYDIN,

M. Şevki "M. Şemseddin Günaltay'ın Zulumetten Nura ve Hurafattan Hakikata Adlı
Eserindeki Din Eğitim Anlayışı", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Danışman:
: Prof. Dr. Ahmet Uğur), Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi ve
Sosyal Bilimler Bölümü, 1986, 139 S.

1993 OCAK 1993

M. Semseddin.

Kanayan Yaralarımız.

S. Resâd, VIII, sy. 206, s. 457-459.

1 KASIM 1991 17m

madde: Günaltay M. Semseddin

A. Br. : c. X , s. 159-160

B. L. : c. VIII, s. 4844

F. A. : c. I , s. 210 (Ayrıca B&B)

M. L. : c. V , s. 433

T. A. : c. XVIII, s. 174

Günaltay, M. Semseddin

25 SUBAT 1992

Beseli-Nr./Sıfari
27 A 20029

[Günaltay, Semseddin] M. Şems-ed-Din: Islâmîde
tarih ve müverripler.
İstanbul: Evqâf-ı Islâmîye Matb. 1339 h. (=1923).
464 S. [Türk.]
[Geschichte u. Geschichtsschreiber im Islam.]
(Türkische Majlis Millet Meclisi Hükümeti Umûr-i
Şer'îye ve Evqâf Wekâleti. Tedvîqât ve Te'lîfât-
i-İslâmîye He'leti. 10.)

M. Semseddin.

Fennin Sâha-i İttılâi.

S. Resâd, VIII, sy. 203, s. 400-401.

AYDIN, M. Şevki

070344 GÜNALTAY M. Semseddin

12 OCAK 1994

"M. Şemseddin Günaltay'ın Zulumetten Nura ve
Hurafattan Hakikata adlı eserindeki Din Eğitimi
Anlayışı" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
(Danışman: Prof. Dr. Ahmet Uğur) E.Ü. İlahiyat Fak. İslam
Medeniyeti ve Sosyal Bilimler Bölümü, 1986, 139 s.

1640

Kay.: CEYA, Aydın 1973, s. 143. → Yaz. Krl.

GÜN, NİL (1952-): Yazar. 1968-72 yılları arasında AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Okulunda okudu. California'da alternatif hümanistlik psikoloji alanlarında eğitim gördü. Hipnoterapi, Reiki, Rebirthingi ve NLP eğitimleri aldı. Basın dünyasında bir çok dergide ve *Güneş* gazetesinde çalıştı. Çeşitli radyolar ve TGRT kanalında programlar yaptı. *Radikal* gazetesinde psikoloji ağırlıklı dizi yazıları yayımladı. 1995 yılında kurduğu Kuraldışı Yayınlarında psikoloji ve bireysel gelişim, 1998 yılında kurduğu Ötesi Yayınlarında felsefe alanında kitaplar yayımlandı. **Eserleri:** *Geçmişin Gölgeleleri* (İst. 1997), *Eroin* (İst. 1998), *Kilo Almadan Sigarayı Bırakmak* (1998), *Kilolarım Diyetlerim ve Ben* (İst. 1998), *Kuraldışı ve Ötesi* (3. bs. İst. 1997), *Yalanlar ve Gerçekler* (19998), *NLP / Zihnini-zin Kullanma Klavuzu* (İst. 2001).

Kay.: www.yenisayfa.com. → Yaz. Krl.

GÜNÂHÎ (?-1580/81): Divan şairi. Vardar Yenice'de doğdu. Asıl adı Hasan olup şiirlerinin yer aldığı kimi mecmualarda Baba Hasan, Hasan Baba olarak da geçmektedir. Edirne Mevlevîhanesi şeyhi Yusuf Sineçâk'ın hizmetinde bulunarak Mevlevîliğe bağlandı. Onun yanında Mevlevî şiirini ve *Mesnevî*'yi öğrenip çevresine öğretti. Bazı kaynaklarda Hayretî'nin kardeşi, bazılarında ise çok yakın arkadaşı olduğu bildirilmektedir. Kaynakları değerlendiren Nail Tuman, şairi Hayretî'nin kardeşi olarak gösteren kaynakların yanlışlığına işaret etti. Hicaz'a giderek hac farizasını yerine getiren Günâhî, uzun yıllarını seyahatle geçirdi. Bir şiirindeki ifadelerinden dolayı tekfir edildi. Bir müddet Konya ve Tırhala'da ikamet eden, 1552/53'te Gelibolu Mevlevîhanesine gelen şair, daha sonra Selânik'e yerleşip Farsça hocalığı yaptı ve orada öldü. Nail Tuman, *Esrar Dede Tezkiresi*'nde ölüm tarihinin 987/1579-80 gösterilmesinin doğru olmadığını ifade etmektedir. *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*'de ve muhtemelen oradan naklen *Semâ'hâne-i Edeb*'de, Hayâlî ve Hayretî'nin muasırı olduğunun söylenip 1080/1669-70'te öldüğünün ifade edilmesi de yanlıştır. Şair için, Âşık Çelebi "Sineçâk'ın Mevlevîlikte küçüğü, *Mesnevî*'de şâgirdi" idi demektedir. Hayretî ile Yûsuf Sineçâk kardeşler. Günâhî'nin kimi kaynaklarda Hayretî'nin kardeşi olarak gösterilmesine bu ibarenin yanlış anlaşılması yol açmış olabilir. Şiirlerinin devrinde rağbet gördüğü de tezkirelerde kayıtlı bilgiler arasındadır. Ahdî, çoğu şiirlerinin tasavvufî ve atasözü nitelikli beyitlerden oluştuğunu söylerken Ali Enver, şairin çoğu manzumesinin nazire ve tahmis olduğunu kaydetmektedir. Günâhî'nin kırktan fazla kasidesini bizzat gördüğünü söyleyen Âşık Çelebi, şairin kaside, kıt'a ve mesnevi tarzındaki şiirlerini kuvvetli bulmaktadır.

Kay.: *BT*, 1997, s. 234; *GŞ* (TSMK, Hazine nu. 1303), v. 119a; *KÂ* 5/3891; *KATK* s. 265-266; *MŞ*, 1971, v. 104b-105a; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 125; *RŞ* (SK Es'ad Ef. nu. 3871) v. 92b; *SE* s. 206-208; *SO*, 4/83; "Günâhî", *TDEA*, 3/404; *TGDEİS* s. 164-165; *TN* 2/867 (3620); *TŞ/HÇ* 2/823-824; *TŞM* 2000, s. 448-454; *ZE*, (MK, Yz. A. 679), v. 93a. → M. F. KÖKSAL

GÜNAL, HAKKI (20. yy.): Şair. *Eseri/Şiir: Yürük Mehmet* (Zonguldak 1943), *Çocukların Pınarı* (Zonguldak 1946). **Oyun:** *Bozkurt* (Milî manzum piyes, 3 perde Zonguldak 1941).

Kay.: *CDTTB* s. 125; *ÖBBŞKA* 1/286, 2/1282. → Yaz.Krl.

GÜNALTAY, Mehmet Şemseddin (1883-19.10.1961): Tarihçi, öğretim üyesi ve devlet adamı. Erzincan Kemaliye'de doğdu. Vefa İdadisini, Darülmualimin-i âliye'yi bitirdi. Lausanne Üniversitesi tabiiyat bölümünde öğrenimini tamamladı. Arapça ve Farsçayı özel derslerle öğrendi. Kıbrıs İdadisinde öğretmenlik yaptı. Midilli İdadisi, İzmir ve Gelenbevi liseleri müdürlüklerinde bulundu. İttihat ve Terakkî'ye üye oldu. Süleymaniye Medresesinde dinler tarihi ve İslâm felsefesi okuttu. İlahiyat Fakültesinin kuruluşunda bu fakültenin başına getirildi. İslâm dini kürsüsü müderrisliğine tayin edildi. 1915'te Ertuğrul mebusu seçildi. Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyetinin İstanbul teşkilatında görev aldı (1920). 1923'te TBMM ikinci devresinde Sivas milletvekili seçilen Günaltay, 1954'e kadar Sivas ve Erzincan milletvekili olarak görev yaptı. Aynı zamanda Meclis Başkan vekili olarak da çalıştı. Bu arada üniversitedeki görevini de yürüttü. İÜ kuruluca tarih profesörü, sonra ordinaryüs profesör oldu. Bir partinin yönetim kademelerinde yer aldı. 1949'da başbakan oldu. Döneminde Türkiye'nin genel hayatında en içten demokrasi ruhunu yaşattı. Hukuk devleti düzeninin iyi bir örneğini ortaya koydu. 1961 genel seçimlerinde Cumhuri-

Edit: Ekmeleddin İhsanoğlu, Osmanlı Tabii ve Tatbiki Bilimler Literatürü
Tarihi: (History of the Literature of Natural and Applied Sciences During the
Ottoman Period), c. II, sh. 960-961 İstanbul 2006. İSAM 148811

MADDE 94 VAKIF KURULUŞU
SONR.

19 OCAK 2007

Günaltan Şemseddin

İmtiyazına sahip Teşebbûsât-ı Madeniyye ve Sanaiyye Osmanlı Anonim Şirketi adı altında bir şirket kurmasına müsaade edildi. Aynı yıl içinde Almanyalı Mösyö Alber Keşike(?), Mentеше sancağı Milas kazası Sakarya köyü ve Karaoğlan köyü ile Sudere köylerindeki zımpara ve demir madenleri araması için aldığı ruhsatnameden yüzde on hissesini Ali Kenan'a devretti. Ali Kenan, 1336/1918'de bu hisselerin bir kısmını Umur-ı Ticariyye ve Sanaiyye ve Maliye-i Osmanlı Anonim Şirketi'ne ferağ ve devr etti. 1924'te hanedan azasıyla beraber yurt dışına çıkartıldı. Bir müddet Paris ve Trablusşam'da ikamet etti. 1930 civarında Trablusşam'da belediye reisliği yaptı. 1953'te İstanbul'a döndü. 1961'de öldü. **Madeniyât Dersleri** (T, معدنیات درسleri) adlı bir kitabı vardır. Madenlerden ve madencilikten bahseder.

Baş: معدنیات درسleri، معلومات ابتدائیہ: "علم معدنیات" ویا "فلزات" متجانس طاشلرک تاریخ طبیعیسیدر. متجانس اولمیان طاشلر علم احجارك موضوعنی تشکیل ایدر. طبیعتده موجود اولان متجانس طاشلره فلز دیرلر. فلزات بسیط حالده شبه معادن ویا معادنن عبارت اوله بیلورسه ده علی الاکثر بونلرک مرکباتدن متشکلدرلر. ثابت آرسنیک، ثابت التون، نجف طاشی، قیا طوزی...کبی صنایعده مستعمل اولان و بناء علیه بر قیمت تجاریه یی حائر بولنان فلزاته جوهر نامی ویریلور. دمیر جوهری، قالای جوهری کبی...

Baskısı: İstanbul, 1337/1338, şapilografla, 22x31(17x24) cm, 37 sayfa. İ.T.Ü. nr. QE363A451921-1922.

Bibliyografya: İ.T.Ü. Rektörlüğü, *Otuz Hizmet Yılınu Dolduran Öğretim Üyelerimizin Jübileleri 1957-1958 ve 1958-1959*, İstanbul, 1959, s. 32; *Yüksek Mühendis Okulu*, s. 620; Yılmaz Öztuna, II, 320, 396, 416; *Osmanlı Devletinin Kuruluşunun 700. Yılında Osmanlı Hanedanı*, İsar Vakfı, İstanbul 1999, s. 35; *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tarih: 01/R /1335 (Hicrî), Dosya No:246, Gömlek No:78, Fon Kodu: MV; Tarih: 19/Ş /1335 (Hicrî), Dosya No:208, Gömlek No:59, Fon Kodu: MV.; Tarih: 08/N /1337 (Hicrî), Dosya No:216, Gömlek No:22/1, Fon Kodu: MV.*

1013. ŞEMSEDDİN GÜNALTAY (ölm. 1961)

1300/1883'te Erzincan'ın Kemaliye kazasında doğdu. Eğinli müderris İbrahim Edhem Efendi'nin oğludur. Üsküdar Ravza-i Terakki ve Vefa İdadisi'nde lise tahsilini yaptıktan sonra, Dārülmualimîn-i Aliye Fen şubesinden mezun oldu. Eğitimini Lozan Üniversitesi tabii bilimler bölümünde tamamladı. Kendi isteğiyle Arapça ve Farsça öğrendi. Kıbrıs İdadisi'nde muallimlik, Midilli, İzmir ve Gelenbevi idadilerinde müdürlük yaptı. 1332/1914'te Dārülfünûn Edebiyat Fakültesi'nde tarih kürsüsünde müderris oldu. Aynı zamanda Süleymaniye Medresesi'nde dinler tarihi ve İslam felsefesi okuttu. Sonra, yeni kurulan İlahiyat Fakültesi'ne dekan oldu. 1333/1915'te Bilecik Mebusu olarak Meclis-i Mebusân'a girdi. Mütâreke yıllarında millî mücâdeleyi savundu. Müdafaa-i Hukuk teşkilatında faaliyette bulundu. 1923'te TBMM Sivas milletvekili seçildi. 1954'e kadar Sivas ve Erzincan milletvekilliklerinde devam etti. 1949'da başbakan oldu. 1950 seçimlerine kadar başbakanlığa devam etti. 1954'te milletvekilliğinden ayrıldı. 1958-

GÜNAH (Fr. Péché; Alm. Sünde; İng. Sin), Hristiyanî anlamda, şuurlu ve irâdî olarak Tanrı buyruğuna karşı gelme. Katolik ilâhiyâtına göre G. lar, çeşitleri itibarıyla sınıflandırılmış ve derecelendirilmiştir: *Asli G.* (Lât. peccatum originale) in karşıtı olan *fiili G.* (peccatum actuale), tabii veya ilâhî kanunların çiğnenmesidir. Adem ve Havva cennette günah işledikleri için her çocuk günahkâr olarak doğar. Vaftiz, çocuğu bu asli G. tan kurtarır. İrade serbest olduğu için, çocuk ilerde işleyeceği G. lardan sorumludur. G. bir yolsuzluk fiili olmakla beraber, işlenen suçun ağırlığı ve işleyenin sorumluluğu nisbetinde derecelenir: *Bağışlanmaz G.* (peccatum mortale) ve *bağışlanabilir G.* (peccatum veniale). G. n bu ikinci çeşitini işleyenler ilâhî mağfireti kısmen kaybeder, âhirette de bir arınma yeri olan Âraf'ta azap çekerler. Bu G. lar dışında, yasak bir fiili işlemek, dinî bir görevi ihmal etmek, zinâ etmek, istimnâ etmek (Onanizm), yasak bir fiili aklından geçirerek zevklenmek gibi çok çeşitli G. lar vardır. Bütün G. ların kaynağı sayılan 7 temel G. (peccata capitale) ise gurur, haset, cimrilik, sefahat, oburluk, öfke ve tembelliktir.

GÜNAH ÇIKARMA (eski ter. İtirâf -ı zünüb; Fr. Confession; Alm. Beichte; İng. Confession), Hristiyanlarda günahların bağışlanmasını sağlamak üzere bunların kabul ve itirafı. Katoliklerde, günahların, günah çıkarıcı bir papaz önünde, tövbe ve istiğfarın kabulü için gerekli olan sözlü açıklanmasıdır. Her Katolik, vaftizden veya tövbe ve istiğfarının son kabulü târihinden itibaren işlediği bütün ağır günahları en az yılda bir defa itiraf etmekle mükelleftir.

Protestanlarda, Kuddas âyinine hazırlık mahiyetinde bir ibadet olarak kabul edilmiştir. Bütün günahların kabul ve itirafı ile mağfiret dileme bir çile ve nefis cezalandırma ile ilgili olmadığı gibi, bir takdis (günah bağışlama) töreni de değildir. Ancak, Luther'in anlayışına göre, Tanrının bir tecellisidir.

Reformasyon Kilisesinde, günahının bağışlandığı hususunda şahsî bir vait almak isteyen kimseye, pastörü ile görüşmesi tavsiye olunur.

Anglikan Kilisesi, genel G. Ç. ile Komünyon töreni sırasında bir temenni mahiyetinde olmak üzere günah bağışlamayı kabul eder. Ortodoks Kilisesi'ne göre, G. Ç. nin bizzat İsa'nın huzurunda yapıldığı düşüncesi önemlidir, fakat bu iş belirli bir yerde, meselâ Katoliklerde olduğu gibi bir G. Ç. hücresi önünde yapılmaz.

Doğu dinlerinde günah çıkarma, Hindistan'da aleni (açık) veya ağızdan kulağa yapılan G. Ç. geleneğinin çok eski bir târihi olduğu anlaşılmaktadır: *Manu* kanunları (*Mânava - Dharma - Śāstra*), bâzi ağır günahlar için bu yolu emreder. *Caina* dinî mensuplarında da rastlanan bu âdet, daha belirli bir kurtarıcılık karakteri taşır; çünkü G. Ç., günahların bağışlanması ile neticelenir. Buddhistlerin *Vinaya* sında, din adamları kurulu önünde yapılan G. Ç. nin referuatlı bir formülü yazılıdır; bunun tatb. kinde çile ve ceza unsuru bulunmamakla beraber, günahların silinmesi de yoktur G. Ç. ya Tibet'te, Çin'de ve Japonya'da da rastlanmaktadır; öte yandan, bu ülkelerin hiçbirinde lâikler için G. Ç. mecburiyeti yoktur.

GÜNALTAY, Şemseddin (Kemâliye, 1883 - İstanbul, 19 Ekim 1961 Perşembe), Türk ilim ve devlet

adamı. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin 10. Başbakanı (bk. BAŞBAKAN) olan G., Kemâliye (Fğin) lı Müderris İbrâhîm Edhem Efendi'nin oğludur. Annesi Sâliha Hanım'dır. Üsküdar'da Ravza - i Terakki'de, Vefa İdadisi'nde okuduktan sonra Dârümuallimîn - i Âliye (Yüksek Muallim Mektebi'ne girmiş, fen şubesinden mezun olduktan sonra Lausanne Üniversitesi tabiiyat bölümünde öğrenimini

Ş. GÜNALTAY

tamamlamıştır. G., özel olarak Arapça ve Farsça da öğrenmiş ve icazetnâme almıştır. Kıbrıs İdadisi'nde öğretmenlik yapmış, Midilli İdadisi, İzmir ve Gelenbevi liseleri müdürlüklerinde bulunmuştur. 1914 Darülfünun ıslahatında, Edebiyat Fakültesi Türk târihi ve İslâm kavimleri târihi kürsülerine müderris tayin edilmiş, o zaman en yüksek medrese seviyesinde bulunan Süleymaniye Medresesi'nde dinler târihi ve İslâm felsefesi okutmuş ve İlahiyat Fakültesi'nin kuruluşunda bu fakültenin başına ve İslâm dini kürsüsü müderrisliğine getirilmiştir. 1915'te Ertuğrul Sancağı'ndan Bilecik milletvekili seçilerek teşriî hayata katılmıştır. G., Mütareke günlerinde, İstanbul Darülfünunu'nda milli dâvâyı kuvvetle savunan ve gençlere yol gösteren başlıca hocalardan biri olmuştur. İstanbul Meclisi dağıtılcaya kadar mebus kalan G., Ankara'da Milli Hükümet kurulduktan sonra, İstanbul Belediye Meclisi'ne üye ve başkan vekili seçilmiş, İstanbul'da Müdafaa - i Hukuk Teşkilâtı'nın faaliyetlerine katılmıştır.

1923'te, Büyük Millet Meclisi ikinci devresinde Sivas milletvekili seçilen G., 1954'e kadar Sivas ve Erzincan milletvekili; bu arada Meclis Başkan - vekili olarak çalışmış; C. H. P. nin Parti Meclisi üyesi olarak partisinin yöneticiliğinde de bulunmuş ve 15 Ocak 1949'da, T. B. M. M. Hükümeti'nde İcra Vekilleri Hey'eti Reisi ve Türkiye Cumhuriyeti'nde başbakan (b. bk.) zatların 14. sü olarak Başbakanlığa getirilmiştir. G., Başbakanlığı sırasında tek dereceli 2 Seçim Kanunu'nu çıkarmış ve tarafsız bir seçimden sonra 22 Mayıs 1950 târihinde iktidarı Demokratlara devretmiştir. 1954 seçimleri sonucu milletvekilliğinden ayrılarak İstanbul'a gitmiş; 1958 - 1959 yıllarında İstanbul C. H. P. İl Başkanı olmuştur. En son teşriî vazifesi Temsilciler Meclisi üyeliği olan G., 1961 genel seçimlerinde İstanbul'dan üçüncü bölgeden Cumhuriyet Senatosu üyeliğine seçilmiş bunuyordu. Tedavi edilmekte olduğu Oltaköy Şifa Yurdu'nda prostat kanserinden saat 16'yı 10 dakika geçte hayata gözlerini yuman G., 20 Ekim Cumartesi günü İstanbul Üniversitesi'nde yapılan törenden sonra Ankara'ya nakledilmiş ve vasiyeti üzerine, Asri Mezarlık'ta kızının yanına gömülmüştür.

nın insana yaklaşırken karşılaştıkları en önemli husustur. Müslüman sanatçılar için böyle bir şey mevzubahis değildir. Hayat bir imtihandır ve nefis mücadelesi bu imtihanın ferde münhasır cephesidir. Müslüman bu dünyada yapıp ettiklerinin ceza ve mükâfatını öte dünyada (bk. Âhret) görecektir.

Divan edebiyatında sevgili padişah olarak düşünül­düğü zaman, aşk bir suç (günah) sayılmakta, âşık gayrı ihtiyarî bu suçu işlediği için sevgiliden af dilemektedir. Aşk bî-din (dinsiz) olanların bile terkedemedikleri bir mezheb gibidir.

*Sevdüğümçün kasd idermişsin beni
öldürmeğe
Bigünâh öldürmenin günâhı yok mudur
yâ Rab
Necatî*

Ayrıca rind-zahid münasebetlerinde, şarabın, aşırı yeme-içme ve eğlenenin, yasaklanmış ilişkilerin anlatımında günah kavramı ele alınır.

*Seninle terk-i riyâ denlü güştür ey vâiz
Şarâba tövbe Nedim-i günâhkâra göre
Nedim*

GÜNÂHI. Mutasavvıf şair (Vardar Yenicesi ? - 1669). Asıl ismi Hasan. Mevlevî dervişi olup Sineçâk Yusuf'un hizmetinde bulundu. Seyahata çıktı. Hacca gitti. Bir şiirinde kullandığı kelimelerden dolayı tekfir edildi. Estrar Dede, *Tezkiresi*'nde pek çok mutasavvıf şairin bu gibi ıstılahlar ve mazmunlar ile şiir yazdıklarını Mesnevî'den misaller getirerek iddia eder ve Günâhî'nin tekfir edilmemesi gerektiğini belirtir. Hasan Çl., Âşık Çl., Riyâzî tezkireleri şiirlerini överek örnek vermektedirler. (→ K.)

GÜNAHKÂR. Divan şairi (XVII. a.). Hayatı hakkında bilgi yoktur. 1614 de istinsah edilmiş bir *Divân*'ı bulunmaktadır. Şiirlerinin çoğu vezinsiz veya bozuk vezinli olduğu için tezkirelere alınmadığı sanılmaktadır. (→ K.)

GÜNALTAY, Mehmed Şemseddin. (Kemaliye 1883 - İstanbul 1961). Yüksek Muallim Mektebi'nin Fen şubesini bitirdi. Avrupa'da fizik ilimler sahasında tahsil yaptı. Dönüşte çeşitli liselerde hocalık ve müdürlük görevlerinde bulundu. Tarihe olan merakı yüzünden kendini bu sahada yetiştirdi. Bu yüzden 1914 te Edebiyat Fakültesi Türk Tarihi profesörlüğüne tayin edildi. Ayrıca Dârülfünûn

İlâhiyat Fakültesi'nde Dinler Tarihi, İslâm Kavimleri Tarihi ve İslâm Dini dersleri verdi. 1913 ten itibaren *Sebilürreşâd* mecmuasında İslâmcılar istikâmetinde makaleler yazdı. Bilecik mebusu oldu (1915). Mecliste ahlâkın tesis edilmesi gerektiğini, bu yüzden ahlâkî müeyyide­nin kutsî bir esasa dayandırılması lâzım geldiğini müdafaa etti. Ona göre, ahlâkın tesis edilebilmesi ve mâ'şerî vicdanın gelişebilmesi için mekteplerde dinî eğitime daha çok önem verilmeliydi. Millî Mücadele yıllarında Anadolu harekâtına katıldı. 1923 te TBMM'ye 2. devre Sivas mebusu olarak katıldı. 1954 yılına kadar her devre mebus seçildi. Bu arada Ankara ve İstanbul üniversitelerinde prof. lük yaptı. Atatürk'ün arzusuyla İstanbul Halk Partisi teşkilâtını kurma vazifesi verildi. TTK. başkanlığı yaptı. 15 Ocak 1949 da Başbakan oldu. Serbest seçimlerin yapılmasını ve iktidarın DP. ye devrini sağladı. C. Senatosu üyesi seçildiği sırada, 19 Ekim 1961 de İstanbul'da öldü.

Ş. Günaltay İslâmcı fikirlerini daha çok *Zulmetten nûra, Hurâfattan hakâkata, Maziden atiye* adlı eserlerinde ortaya koydu (R. Melül Meriç bu eserlerin Mİdilli Lisesi müdürü Orhan'a ait olduğunu, İlâhiyat Fakültesi'ndeki derslerinde öne sürmüştür). Birinci kitapta, çağdaş ilim ve düşünce ile techiz edilmiş olan İslâmiyet'in kurtarıcı olabileceğini; yanlış inançlarla, cehaletin doğurduğu geriliğin ancak bu şekilde yenilebileceğini; İslâm âleminin ve Müslümanların ancak bu şekilde uyanacağını; İslâmiyet'in bir ahlâk, çalışma ve hamle dini olduğunu, dinimizin ilmi koruyucu ve teşvik edici bir niteliğe sahip bulunduğunu müdafaa eder. Bunun için de İslâm tarihinin parlak devirlerinden çeşitli misâller vererek fikirlerine deliller getirir. Müslümanların bilgisizliğinde kabahati, ulema sınıfının vazifesini yapmamasında, tekkelerde ve medreselerin bozulmasında bulmaktadır. Çareyi millî asabiyetin (milliyetçilik) uyandırılmasında arar. Bunun için de ciddi bir islâmî eğitim zarurîdir. İkinci kitapta İslâm'ın nurunu karattığını ileri sürdüğü siyasî ve mezhebî kavgalar, sapık cereyanlar ve batıl inançlar, seriata aykırı tarikatlar üzerinde durur ve Müslümanların kurtuluşunu İslâm'ın ilk saf­lığına dönmekte bulur. Üçüncü eserde ise, söze İslâm'dan önceki Türk tarihinden başlayarak, Türklerin Kur'an'a ve İslâm'a çözülmeyen bir bağla bağlandığını ve bu uğurda büyük fedakârlıklar göstererek çok büyük hizmetler ettiğini, kurtuluş

Şemseddin Günaltay

mız hemen hemen beraber geçti. O'nun emsalsiz çalışma gücüne, müdhiş hafızasına, nadir zekasına herkesin hayran olduğunu ve bu hayranlığını gün geçtikçe arttığını gördüm. Mükrimin ilmi sayesinde arkadaşlarının üstadı oldu. Durmadan okudu; yıllarca derin araştırmalar yaptı; öğrendiklerini hafızasına nakşettikten sonra, onları etrafındakilere anlatıp öğretmekten sonsuz bir zevk duydu. Vakitini kütüphanelerde, dershânelerde, dost, arkadaş ve öğrenci muhitlerinde geçiren bu nev'i şahsına münhasır âlim bulunduğu her meclisi bir ilim ve öğretim mahfeli haline getirirdi. Onunla sohbet etmenin dâimâ yeni şeyler öğrenmek, millî tarihimizin derinliklerine kadar nüfûz etmek olduğunu bilenler, Mükrimin Halî'e koşarlar, onunla beraber bulunmak için fırsat kollayıp, bahâne icad ederlerdi. O tükenmez bilgi kaynağından, o baha biçilmez ilim hazinesinden faydalanmak en büyük mazhariyetlerimizden biri olmuştur. Tarihin her bölümünü iyi bilen, fakat İslâm ve Türk tarihlerinde eşsiz bir mütehasıs olan Mükrimin Hoca, milliyet şuurunun teşekkülünde ve devamında tarihin büyük ehemmiyetini çok kavrayanlardan biri idi. Türk tarihini bütün ilim kollarından üstün tutması, tedkik ve takrirlerini bu cihete yöneltmesi bu inancından ileri geliyordu.

Tarihe âit her müşkülümüzde ilk müracaat ettiğimiz kaynak olan Mükrimin Halil tarih kitaplarının en büyük bir muhibbi idi; kitabı, ilmin mahfazası olduğu için, severdi kendisi de bir kitapçı; dünya yüzünde tek nüsha muazzam bir yazma kitabı o... Ne yazık ki kitap tamamlanmadan kaldı; sayfeleri bir daha açılmamak üzere kapandı, gitti. Hastalığın bir gün önce idi; kim bilir kaç senedir aradığı bir nâdir esere sâhib olmanın sevinci içinde herkesi odasına davet ediyor, kitabını bir çocuk

saffetiyle seve okşaya dostlarına ziyaret ettiriyor, bahtiyarlığını onlarca paylaşmağa çalışıyordu. Kim der'di ki o neş'eli-ânından yirmi dört saat sonra, sevgi lie kürsüsünün başında, sevgili öğrencilerin en sevdiği konudan söz açmış iken, tarih anlatırken, birden bire susacak ve artık konuşmamak üzere yığılacaktı.

Mükrimin Halil Yinanç'ın ölümü ile milletimiz en mümtaz evlâtlarından birini, Üniversite gençliği en değerli bir hocasını, tariheilik büyük bir üstadını kaybetti. Asırların nâdir yetiştirdiği bir şahsiyet olan Ord. Prof. Mükrimin Halil Yinanç Tarih'e intikâl ederken, gençlik saflarında ve bütün aydın çevrelerde uyandırmaya muaffak olduğu çalışma gayreti, ilim aşkı ve tarih zevki, bir meşale gibi, istikbâle ışık tutmakta devam edecek, Mükrimin'den feyz olanlar, ondan öğrendiklerini gelecek nesillere ulaştırarak hocalarının mübarek ruhunu şâd edeceklerdir.

Aziz dostum Mükrimin, sözümü sana hitab ile bitirmek istiyorum. Son defa olarak beni dinlemek lûtfunda bulun. Sen kitaplarınla, ilmînle, inanclarınla, öğrencilerinle ve dostlarınla başa, kendi âleminde, zamanı unutarak, veya bütün geçmiş zamanı dâimî bir ân hâlinde tahayyül ederek, sakın ve mesut yaşadın; şimdi de seni sevenlerin, sana hayran olanların göz yaşlarıyla teşyî edilerek, sâkin ve mes'ut göçüp gidiyorsun. Ama sana bir serzenişim var Mükrimin... Niçin bu kadar erken, bu kadar vakitsiz ayrılmak istedin bizden. Sohbetine doymayanlardan, ilmîne kanmayanlardan, seninle daha uzun uzun beraber kalacaklarına, sözlerini cân u gönülden dinleyeceklerini ümit edenlerden pek çabuk, pek acele uzaklaşıyorsun. Hiç beklenmedik ölümün cemiyetimizde dolurulamıyacak bir boşluk, kapanmıyacak bir yara açtı. Yüzünü bir daha görmiyey-

Tarih Dergisi, 23.12.1961 İstanbul

ceğim ama öldüğüne de inanmıyorum; çünkü sen hizmetine bütün hayatını bağışladığın büyük bir milletin hafızasında, öğrencilerin ve dostlarının kalbinde yaşıyorsun ...»

Bu konuşmayı ortacağ tarihi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Fikret İşıltan'ın, Tarih kurumu adına Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver'i'n, Edebiyat Fakültesi öğrencilerinden Saim Fikret Hekimoğlu'nun hitâbeleri takip etmiş ve rahmetlinin arkadaşı Sayın Fethi İsfendiyaroglu'nun sözlerinden sonra, tabut eller üstünde taşınarak, Edebiyat Fakültesi önünde bir lahza durdurulup, Şehzâde camiinin önüne kadar götürülmüş, oradan da araba ile Merkez Efendi kabristanına nakledilerek, hazırlanan mezara defnedilmiştir. Cenaze merasimi, mezar başında Sayın Niyazi Ramazanoglu'nun nutku ile sona ermiştir.

Şemseddin Günaltay

Büyük mütefekkir ve devlet adamı Ordünaryüs profesör Şemseddin Günaltay 19 Ekim 1961 günü vefat etti. İstanbul Üniversitesinde senecece öğretim üyesi sıfatıyla çalışarak binlerce talebe yetiştiren, bütün tarihçilerin ya doğrudan doğruya veya neşriyatı vasıtasıyla hocası olan bu faziletli âlimin kaybı türklük âleminde ve hassaten üniversite çevrelerinde derin bir üzüntü ile karşılandı. Geniş ölçüdeki neşriyat ile memleket irfanına hizmet ettiğini edip, içtimaî ve siyasi derdlerimizle yakından alâkadar olduğunu, seksen yıllık ömrünü son nefesine kadar memleket mes'elelerine vakfettiğini bildiğimiz Şemseddin Günaltay'ı şükran ile anmak borcumuzdur. Onun bayatı, gerek siyasi ve gerek ilmî faaliyetleri etraflı bir surette tetkik edildiği zaman, yaptığı hizmetlerin önemi ve yarım

asırlık tarihimizdeki mevkii daha iyi anlaşılacak ve bu örnek hayat, gelecek nesiller için birer ders mahiyetini taşıyacaktır. Rahmetli üstadın hatırasını taziz için, Profesör M. Tayyib Gökbilgin'in (6 Kasım 1961 tarihli) *Vatan* gazetesinde neşrettiği *Şemseddin Günaltay* başlığını taşıyan yazısını aynen naklediyoruz:

«Tam kırk üç sene evvel Kasım ayının başlarında idi. Mondros mütarekesi aktedilmiş, harp kabinesi düşmüş, evvelâ İzzet, Tevfik Paşa kabineleri kurulmuş, Mebusan Meclisi eski hükümet adamlarının âli divana sevki meselesini müzakere ediyordu. Bu maksatla kurulan hususî encümen de-ki buna beşinci şube denilmişti- sorguya çekilmeleri kararlaştırılan Said Halim Paşa, Çürüksulu Muhmut Paşa, Cavid Bey vesaire gibi harbin sorumluluğunu yüklenmiş kimselerin sorguları sırasında, onlara sual soran, bu fecî âkibetin hesabını isteyenler arasında genç, enerjik ve hamiyetli bir milletvekili üye dikkati çekiyordu; Ertuğrul mebusu Şemseddin Bey.

Günaltay'ın ilim ve fikir hayatı ile birlikte, hemen hemen aynı zamanda, siyasi faaliyeti de başlamıştı denilebilir. 1915 de İttihat ve Terakki partisinden bir mebus sıfatıyla Meclise girdiği vakit henüz otuz iki yaşında bir gençti, ilmî fikrî hayatının verimli çağına daha ulaşamamıştı. Gerçi ikinci meşrutiyet devrinin türkleşmek-islâmlaşmak, muasırlaşmak (batılı olmak) parolaları ile umumî efkar önünde söz ve tartışma konusu edilen fikir cereyanlarına o da karışmış, dinî mecmualardaki neşriyatı ile bir İslâmci olarak tanınmıştı. Ancak Batı kültürü ile temasından kazandığı tankid ruh ile hareket etmekte, koyu şeriatçılardan ve müteassıp dindarlardan kolaylıkla ayrılarak bu istikamette mümtaz bir yer almakta idi. Şemseddin Günaltay'ın *Zulmetten nura, Hurafattan hakikata*

da hiç bir vakit kötü görmemişlerdir. Eğer İbn Abbas, mürsel hadis rivâyet ettiği için cerh edilmiş olsaydı, hiç hadisleri sahihine alırken çok ağır şartlar koşan Buhârî ile yine hadisleri almakta çok dikkatli davranan Müslim gibi muhaddisler ondan gelen hadisleri eserlerine ahırlarmıydı.

SONUÇ :

Müslümanların, asr-ı saadetten itibaren hadislerin muhafazası ve nakli hususunda çok titiz davrandıkları tarihi bir hakikattir. Akidelerin saf olduğu ve bilhassa başka unsurların müslümanlar arasına girmediği asr-ı saadet ve ilk üç halife döneminde nakledilen haberlerin kaynağı araştırılmıyordu. Ancak Hz. Osman'ın şehâdetini müteâkip nâhoş olayların ortaya çıkması ve bilhassa bid'at mezheplerin zuhurundan sonra müslümanlar, her nakledilene değil de doğruluğundan emin oldukları haberleri almaya başladılar.

Ehl-i sünnete mensup İslâm âlimleri, râvilerden sahâbe topluluğunu genelde âdil kabul ettikleri için, onları teknik manada kullanılan tedlis faaliyetinden âzâde tutmuşlardır. Bunlara göre sahâbe nesli, Kur'ân-ı Kerim ve Sünneti, Rasulullah (S.A.V.) tan öğrenmek için her türlü gayreti scarfetmişlerdir. Ancak çeşitli sebeplerle Hz. Peygamber'den bizzat öğrenemediklerini de arkadaşlarından tamamlama cihetine gitmişlerdir. Bunlar, işte bu ikinci yolla aldıkları hadisleri rivâyet ederken de çoğu kez bizzat Hz. Peygamber'den duymuş gibi davranıyorlardı. Bu tür bir rivâyet ise şekil itibariyle tedlis yapmaktan başka bir şey değildir. Ehl-i sünnete mensup muhaddisler başta olmak üzere bütün İslâm âlimleri, daha sonraki tedlisten ayırmak için sahâbenin tedlisini irsâl hükmünde saymışlardır. Bu bakımdan ehl-i sünnete mensup âlimler «falanca sahâbî tedlis yapıyordu.» şeklindeki ifadeleri, «falanca sahâbî irsal yapıyordu» tarzında anlamının gerçeklere daha uygun olacağını belirtmişlerdir.

Sahâbeye tedlis isnadını câiz görmeyen İslâm âlimleri, teknik manada tedlis faaliyetinin, tâbi'ün döneminde ortaya çıktığı görüşünü benimsemişler ve ilk müdellislerin bunlar içinden çıktığını ileri sürmüşlerdir. Ancak öyle zannediyoruz ki, ehl-i sünnete mensup İslâm âlimleri, tedlisin her türüsünü kötü görmemişlerdir. Onlar, müdellisin amacını esas alarak zayıf râvinin ayıplarını gizlemek gayesi ile yapılan tedlisi çirkin görmüşlerdir.

Biz de tedlis faaliyetine girişen râvinin, amacını tesbit ettikten sonra, rivâyetini kabul veya red cihetine gitmenin daha isabetli olacağı inancındayız.

MEHMED ŞEMSEDDİN'İN EĞİTİM ANLAYIŞI

Muhammed Şevki AYDIN

Çerçeve :

Mehmed Şemseddin (1883-1961), II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinin ileri gelen ilim ve siyaset adamlarındandır. Cumhuriyet döneminde «Günaltay» soyadını aldı. II. Meşrutiyet döneminde ortaya çıkan belli başlı fikir akımlarından biri olan İslâmcılık cereyanı içinde yer aldı. Vatandaşını ve milletini seven bir aydın olarak ülkesinin derdini dert edindi; kurtuluşu için kafa yordu, gayret gösterdi. Cumhuriyet döneminde de ileri gelen bilim ve siyaset adamı olarak önemli görevler üstlendi (1).

Biz burada, onun eğitimle ilgili düşüncelerini, Zulmetten Nura (1331/1915) ve Hurafattan Hakikata (1332/1916) adlı kitaplarına (2) dayanarak ortaya koymağa çalışacağız. O, daha sonraki yıllarda tarihe merak saldığından dolayı, müteakib eserleri, Maziden Atıye (1923) çıkarılırsa, tarihle ilgilidirler (3). Bu nedenle burada biz, onun II. Meşrutiyet döneminin şartları içinde eğitime nasıl baktığını, bu vakiayı nasıl değerlendirdiğini; o dönemin aydını olarak bu konudaki düşüncelerini belirtmeği amaçlıyoruz. Dolayısıyla ileri sürdüğü fikirler, o devrin şartlarından ayrı değerlendirilmemelidir. Yazımızın başlığında onun soyadını (Günaltay) zikretmeyişimiz de, bundan kaynaklanıyor. Bu yazı, dolaylı olarak, o dönem hakkında da ipuçları verebilecektir.

M. Şemseddin'in Eğitime Bakışı :

II. Meşrutiyet dönemi, Osmanlı'nın ölüm - kalım mücadelesinin verildiği ve çok zorlu tartışmaların yapıldığı bir devirdir. Va-

1. Hayatı hakkında bk. M.Ş. Aydın, M. Şemseddin'in Zulmetten Nura ve Hurafattan Hakikata Adlı Eserlerindeki Din Eğitimi Anlayışı, (Master Tezi), E.Ü. Sos. B. Enstitüsü, Kayseri, 1986 (Teksir), s. 12. vd.
2. Bu eserler hakkında tanıtıcı bilgi için bk. Ag. Tez, s. 13 vd.
3. Bütün eserleri için bk. Ag. Tez, s. 20.

(Connexion) bulunabilir. Oysa harfi harfine Weberci anlamda kabul edilmiş bir örnek tanımı bu tür eleştirilerden zarar görmez.

Gerçekte Weber kendisine yöneltilen olgusal (factuel) eleştirileri bizzat cevaplandırmaya çalıştı. Şüphesiz kendisi için, bilim adamı sıfatıyla ideal örneği, bazı şartlarla ve deneysel olarak gerçekleştirilebilir bir hipoteze dönüştürmemek zordu. Deneysel, sosyal bir fenomenoloji sonuçlarının geçerliliğini, pozitif bir sosyolojiden başka şeyle sağladığını kolay kolay iddia edemez.

Din fenomenolojisinin şematik bir dengelemesi (blanço) pek de haklı olmayabilir. Din fenomenolojisindeki bir çok yönelimleri bir kenara bırakıp da, en genel fenomenoloji yönteminin elverişliliği hakkında yargıda bulunduğumuzda bu disiplinin somut katkısını yeterince gösteremeyiz. Kısacası din fenomenolojisi, ancak, bize sağladığı sezgilerin değeri kadar değerlidir. Rudolph Otto'nun bazı yerlere ait kutsal korku ve Van der Leeuw'un kutsallaştırmalar üzerine yazdıkları pasajların okunması, din fenomenolojisi yönteminin doğruluğunu ispat etmekten çok bu disiplinin imkânları lehine tanıklık eder.

Chantepie de La Saussaye'ın da yazdığı gibi, din fenomenolojisi aracıdan başka bir şey değildir.

Felsefe olarak fenomenolojinin güvenilirliğini tartışmaktan uzak dursak da, dinî olgular bilimi açısından, fenomenolojik analizin, ancak geçici bir aşama olduğunu da görmemizden gelemeyiz. Fenomenolojik analiz, iç tecrübe yorumu olarak, sonunda bir varoluşçu felsefeye dönüşür. Eğer o, dinî olgunun duyulanabilir tezahürlerini gözlemlemeye yönelecek olursa, o zaman, yorumun gerçeğe uygunluğu problemi çözülmeye kalır. Bu takdirde, ya sürekli olarak önceki duruma götüren sezgisel bir birleştirme bizi kendine çeker; ya da örneklerin çokluğunu koruyacak olursak Platoncu bir metafizik içinde yer alan ilk örneksel bir dayanak görevini onlara verme eğilimi taşırız. Bununla birlikte bütünüyle pozitif bir bilim plânında kalmak istersek fenomenolojik evreyi uygun psiko-sosyolojik doğrulamalarla desteklenecek, yorumlayıcı bir hipotez evresi gibi görmek gerekir.

Bu ara evrede, din fenomenolojisi, zihni bir tutum ve birkaç kavram-rehber (concepte-guide) önerir. Din fenomenolojisinin her fenomenolojiyle ortak yönünü teşkil eden zihni tutum, anlama saygı göstermedir; yani her inançtan her değerini büyük göstermeden, hatta her şüpheden kurtulma amacı güden sezgidir. Anlamı yakalama gücünü, içtenliğin ve sürekli dikkatin gerekli oluşunu, doğrudan kazanılmış izlenimlerin yetersizliğini hissetmedir. Kavram-rehberler arasından din fenomenolojisine en uygun olanı, yani tezahür kavramını alıyoruz. Tezahür kavramı dinî fenomenler içinde süjeyle objenin ilişkisinin aldığı özgün formu ortaya koyar. Dinî objenin tanımında, kendini gizlemek, yani saklı olmak vardır. Ve dinî süjenin özelliği de, bakışın aradığı, fakat görünce de savunmadığı şeyi hem ortaya çıkarmak, hem de gizlemektir.

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
Sayı: 4, Cilt: 4, Yıl: 4, 1992

M. ŞEMSEDDİN GÜNALTAY VE İSLÂM'DA TARİH VE MÜVERRİHLER'E DAİR

Süleyman SAYAR*

BİR UNUTULMUŞLUĞUN HİKÂYESİ

Cemil Meriç bir tanıtma yazısında "okuyucuya başvurduğu kaynakları tanıtmak isteyen titiz ve dürüst bir ilim adamı karşısındayız" diyordu. Sonra da ekliyordu: "Çok geniş bir tettebbun mahsûlü olan bu güzel eserin unutulmuş olması ne hazin!".

Burada sözü edilen ilim adamı M. Şemseddin Günaltay, güzel eseri de İslâm'da Tarih ve Müverrihler'dir.

Cemil Meriç'e göre yazar sürükleyici bir üslûba sahip, hem de sözünü ettiği kaynakları çok iyi tanyordu. "En mufassal ve en vâkifâne eserlerden birini yazmış, ne var ki, aydınlarımız tarafından ilgi görmemişti. Dahası Z.V. Togan, "Tarihte Usûl"ünde M. Şemseddin'e ve eserine yer bile vermemiş, bir ilim adamından beklenen kadirşinaslığı ondan esirgemişti. Oysa İslâm tarihiyle uğraşanlar için, İslâm'da Tarih ve Müverrihler ile Tarihte Usûl birbirini tamamlayan iki kılavuzdu¹.

M. Şemseddin (1883-1961) Avrupa'da fizik bilimler alanında öğrenim görmüş, özel olarak Arapça ve Farsça öğrenmiş, sonra Tarih alanında da kendini yetiştirmiş ve ciltlerle eser vermiş bir ilim adamı. Çok yazdığından olacak, şairdüşünür M. Akif'in, "makasla yazı yazar" nüktesine hedef olmuştur². Aynı zamanda bir siyaset adamı. Cemil Meriç haklı: "Politikacı Günaltay tarihçi M. Şemseddin'i unutturmuş"³. Gerçekten Z.V. Togan, anılan eserinin "İslâm

* Araş. Gör.; Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Dinler Tarihi Anabilim Dalı

1 Meriç, Cemil, Kültürden İrfana, İst. 1986, s. 89-91.

2 İz, Mahir, Yılların İzi, 2. bs., İst. 1990, s. 144.

3 Meriç, age, s. 90.

İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Sayı: 6, Konya 2005.
D. 2533

Mısırlı İslam Tarihçisi ve Hukukçusu Muhammed Hudarî Bek (1837-1927): Hayatı, Eserleri ve Fikhî Görüşleri.....	167-178
Prof. Dr. Ferhat KOCA	
Son Devir Osmanlı Hukukçusu Küçük Ali Haydar Efendi (1853-1935): Hayatı, İlmi Faaliyetleri ve Eserleri	179-188
Doç.Dr. H. Mehmet GÜNAY	
Muhammed Bahîr el-Mutrîfî (1854-1935): Hayatı Ve İlmi Kişiliği	189-204
Dr. Ali İhsan PALA	
Şam Fakihî Ahmed ez-Zerkâ' (1869-1938).....	205-210
Necmettin KIZILKAYA	
Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın (1878-1942) İlmi Kişiliği Ve Fikhî İlmindeki Yerine Bir Bakış	211-232
Y. Doç. Dr. Menderes GÜRKAN	
Son Dönem İslam Hukukçularından: İzmirli İsmail Hakkı (1868-1946).....	233-268
Yahya MACİT	
Modernleşme Sürecinde "Fikhî ve Fıkah Usûlü'nün İhyâsı" Söylemine Karşı Bir Duruş: İzmirli İsmail Hakkı (1868-1946)	269-296
Kerime CESUR	
Zor Zamanda Yapılabileceklerin En İyisini Yapan Bir İslam Alimi: Ahmed Hamdi Akseki (1887-1951).....	297-312
Doç. Dr. Abdullah KAHRAMAN	
Muhammed Zâhid el-Kevserî (1863-1952) Hayatı, Eserleri ve Fikhî Görüşleri).....	313-330
Dr. Mehmet Ali YARGI	
Abdulkadir Üdeh (1907-1954) -Hayatı Eserleri ve İslam Hukukuna Katkısı-.....	331-336
Y.Doç.Dr.Haluk SONGUR	
İdealist Bir İslam Hukukçusu: Abdülvehhab Hallâf (1888-1956)	337-346
Doç. Dr. Abdullah KAHRAMAN	
Şemseddin Günaltay'ın (1883-1961) İctihada İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme	347-368
Y. Doç. Dr. Menderes GÜRKAN	
Mahmûd Şeltût (1893-1963) Hayatı, Düşüncesi ve Eserleri	369-398
Murat ŞİMŞEK	

Mustafa es-Sibâî (1915-1964) ve Eserleri	399-408
Dr. M. K. Abdüssamet BAKKALOĞLU	
Hilâfet Karşısı Bir Ezher'li: Ali Abdurrâzık (1883-1967)	409-426
Doç. Dr. Talip TÜRÇAN	
Bir Fikhî Âlimi Olarak Ömer Nasuhi Bilmen (1883-1971) -Türkiye'deki Fikhî ve Mükayeseli Hukuk Çalışmalarına Katkısı-	427-438
Doç. Dr. Talip TÜRÇAN	
Abdürrezzak Ahmed es-Senhûrî (1895-1971)	439-448
Doç. Dr. Murteza BEDİR	
Muhammed et-Tâhir b. Âşûr (1879-1973)	449-460
Dr. Ali PEKCAN	
Allâl El-Fâsî (1910-1973).....	461-478
Dr. Ali PEKCAN	
Muhammed Ebû Zehre (1898-1974) Hayatı-İslam Hukuku ve Diğer Disiplinlerle İlgili Bazı Görüşleri- Eserleri....	479-496
Prof.Dr. Saffet KÖSE	
Ebü'l-Vefâ el-Efgânî (1893-1975)	497-502
İslam DEMİRCİ	
Ali Himmet Berki (1882-1976) (Hayatı, Eserleri ve İslâm Hukuku'na Katkısı).....	503-514
Araş. Gör. Ahmet Hamdi FURAT	
İslam Hukukunu Çağın Taşıyan Bir Fakih: Ali El-Haff (1890-1978) ve Eserleri	515-536
Dr. Rahmi YARAN	
Lübnanlı Hukukçu Ve Devlet Adamı Subhî El-Mahmesânî (1906-1986)	537-544
Doç. Dr. Ahmet ÖZEL	
Pakistanlı İlk Dönem İslam Hukuku Üzerine Çalışan Son Dönem Âlimlerinden Ahmed Hasan (1932-1996).....	545-556
Y.Doç.Dr. Haluk SONGUR	
Ali Câdelhak (1917-1996) ve Çağdaş Fikhî Sorunlar	557-574
Dr. Ali İhsan PALA	
Abdulfettâh Ebû Gudde (1917-1997).....	575-584
Dr. Ali PEKCAN	

M.ŞEMSEDDİN (GÜNALTAY) ve DİNLER TARİHİNE YAP-
TIĞI KATKILAR

Ahmet GÖKBEL*

Mehmed Şemseddin, 1883 yılında Eğin'de (Kemaliye-Erzincan) doğdu. Babası müderris İbrahim Edhem Efendi, annesi Saliha Hanım'dır. Ailesi, Uygur ve Çağatay Türkleri'nin yaşadığı topraklar olan Ürik adlı bir köyden idi. Babası, ulema sınıfında önemli bir yeri ve şöhreti olan dar gelirli bir aileden gelmekteydi.

Sırasıyla Üsküdar *Ravza-i Terakki Mektebi* ve *Vefa İdâdîsi*'ni birincilikle bitirdikten sonra yüksek öğrenimini *Dâru'l-Muallimin-i Âliye*'nin (Yüksek Öğrenim Okulu) fen kolunu bitirerek tamamladı (1905). Özel olarak Arapça, Farsça ve dini ilimler okudu ve medrese geleneği çerçevesinde icazet aldı.

Bir süre İstanbul *Dârüşşafaka*'da hendese muallimliği, *Kıbrıs İdâdîsi*'nde müdür muavinliği ve müdürlük yaptıktan sonra 1909 yılında Maarif Nezareti tarafından Avrupa'ya gönderilerek İsviçre'nin Lozan Üniversitesi'nde fizik alanında eğitim gördü. Yurda dönüşünde Kıbrıs İdâdîsi'nde öğretmenlik, Midilli İdâdîsi'nde ve İzmir Gelenbevi Lisesi'nde müdürlük yaptı. Midilli'de iken *Sırat-ı Müstakim* ve *Sebilürreşad* dergilerinde felsefi ve sosyal konularda yazılar yazdı. Bir ara Süleymaniye Medresesi'nde ders veren M.Şemseddin, Ziya Gökalp ile tanıştıktan sonra Türk tarihi araştırmalarına yöneldi. 1911'de kurulan Türk Ocağı'nda tarih dersleri ve konferansları verdi. 1913'te İslam Mecmuası'nın çıkmaya başlamasıyla *İslamcı-Türkçü* diye adlandırılan gruba katıldı.

1914'te Dâru'lfünûn Edebiyat Fakültesi'nde Türk Tarihi ve İslam Kavimleri Tarihi Müderrisi (Profesör) oldu ve Süleymaniye Medresesi'nde *dinler tarihi* ve *İslam felsefesi* derslerini okuttu. Aynı yıl Dâru'lfünûn İlahiyat Fakültesi dekanlığına getirildi ve bir süre bu görevi devam ettirdi.

1922 yılında Şer'iyye Vekâleti Tedkikat ve Telifat Heyeti azası oldu. 1924'te Dâru'lfünûn İlahiyat Fakültesi İslam dini tarihi ve fıkıh tarihi müderrisliğine getirilerek bu konuda dersler verdi. M. Şemseddin, Türk Tarih Kurumu'nun (1930) kurucu üyeleri arasında yer aldı. 1941 yılında bu kurumun başkanı oldu ve ölünceye kadar bu görevini sürdürdü. Bu arada Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde *ordinaryüs profesör* olarak ders verdi.

* Doç.Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Fırat Üniversitesi

İLÂHIYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ,

sayı:5 , Elazığ - 2000, s. 33-44.

D. 2364

21 MAYIS 2001

MADDE YERİNE GELTİRİLMİŞ
SONRA GELEN DÖRÜMLERİN

Üçüncü bölümde, İslâmiyet'te ölümle ilgili dinî-sosyal davranış örüntülerinin temelinde yer alan inançlar incelenmektedir. Dördüncü bölümde, Düzce İlçesi ve saha çalışması için seçtiğimiz köylerinin karakteristikleri tanıtılmış ve bu seçimin nedenleri izah edilmiştir.

Beşinci ve altıncı bölümlerde, mülâkatlardan elde edilen bulgular mülâkat sorularına göre analiz edilmiştir. Mülâkat verileri, genel olarak köy cemaatinde meydana gelen sosyo-kültürel değişimleri ve bu değişmelerin ölümle ilgili dinî-sosyal davranış örüntülerindeki değişmelerle ilgisini açıklamak amacıyla değerlendirilmiş ve mukayese edilmiştir.

Sonuç bölümünde ise, araştırmanın hipotezleri çerçevesinde önceki iki bölümde özellenen bulgular, değerlendirilmiştir.

İşler, Emrullah: "Tahâvî ve Ahâmü'l-Kur'ân'ı", Doktora Tezi, (Danışman: Doç. Dr. Mevlüt Güngör), VI+170 s.

Hayatının büyük kısmını hicrî üçüncü asırda, geri kalanını dördüncü yüzyılda Mısır'da geçiren Tahâvî, çok yönlü bir âlimdir. Hadis, fıkah, kelam, tarih ve tefsir sahasında geride otuzküsür kıymetli eser bırakmıştır. Günümüzde hakkında çeşitli akademik çalışmalar yapılan Tahâvî'nin hadis, fıkah, kelam ve şurât ilmindeki yeri araştırılmıştır. Bu sahada yazmış olduğu tek eseri "Ahkâmü'l-Kur'ân" adlı fikhî tefsiridir. Yakın zamana kadar kayıp olarak bilinen ve fikhî tefsir sahasının "Ahkâmü'l-Kur'ân" adıyla bize ulaşan ilki olan bu eser, aynı zamanda Hanefî âlimleri tarafından yazılan en eski ahkâm tefsiridir. Son derece kıymetli bir eserin incelenerek Tahâvî'nin tefsir ilmindeki yeri, görüşleri ve bu ilme katkısının ortaya çıkarılmasının ilmi bir zaruret olduğunu düşünerek böyle bir çalışma yapmaya karar verdik.

Tahâvî'nin tefsirinin rivâyet yönü ağır basmaktadır. Bu yöntemle tefsir edemediği âyetleri dirâyet yoluyla tefsir etmektedir. Eser, fikhî tefsir olması nedeniyle mukayeseli bir fıkah kitabı da kabul edilebilir.

Çalışma giriş, iki bölüm ve sonuçtan ibarettir. Girişte tez konusuna ve fikhî tefsir ekolü ve fikhî tefsirlere genel bir bakış yapılarak araştırmanın önemi üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde Tahâvî'nin yaşadığı çağın siyâsî, sosyal, ekonomik ve ilmi durumu incelenerek onun nasıl bir ortamda yetiştiği araştırılmıştır. Bu bölümde ayrıca onun hâyatı, ilmi şahsiyeti, hocaları, talebeleri ve eserleri hakkında geniş bilgi sunulmuştur. İkinci bölümde ise, eserin kaynakları, rivâyet ve dirâyet yönü çeşitli alt başlıklar altında detaylı olarak ele alınmıştır. Bu bölümün sonunda ayrıca Tahâvî'nin ve eseri Ahkâmü'l-Kur'ân'ın sonra gelen âlimler ve eserleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Sonuçta ise çalışmamızın belli başlı neticeleri maddeler halinde sıralanmıştır. Ekte ise Tahâvî'nin eserinde tefsir ettiği âyetlerin bir listesi sunulmuştur.

Katar, Mehmet: "İlâhî Dinlerde Tövbe Anlayışı Üzerine Bir Araştırma", Doktora Tezi (Danışman: Prof. Dr. Abdurrahman Küçük), V+153 s.

"İlâhî Dinlerde Tövbe Anlayışı Üzerine Bir Araştırma" adlı doktora tezinin giriş bölümünde ilâhî dinler açısından tövbenin temel sebebi olarak görülen günah konusu ve onun tövbe ile olan ilişkisi ele alındı. Ardından da, üç din açısından tövbenin önemi konusuna temas edildi.

Birinci Bölümde, Yahudilik'in tövbe anlayışı ve bu anlayışın geçirdiği değişiklikler kronolojik bir tarzda ortaya kondu. Bu değişikliklere paralel olarak tövbe amacıyla yapılan ayinler ve bu ayinlere ayrılan özel zamanlar belirtildi.

İkinci Bölümde, Hıristiyanlık'ın tövbe anlayışı ile uygulamaları ele alındı. Bu dindeki tövbe anlayış ve uygulamalarına yönelik tartışmalar ile meydana gelen değişiklikler, tarihî seyir içerisinde ortaya kondu. Hıristiyanlıktaki özel tövbe dönemine ve bu dönemde tövbe amacıyla yapılan ayinlere temas edildi.

Üçüncü Bölümde ise, İlâhî dinlerin sonucusu olarak kabul edilen İslâm'ın tövbe anlayışı incelendi. Bu dinin tövbe anlayışında tarih içerisinde meydana gelen bir değişme ve tövbe amacıyla yapılan ayinlere rastlanmadığı için bu hususlara temas edilmedi.

Dördüncü Bölümde, her üç dinin tövbe ile ilgili temel görüşlerinde, benzerlik ve farklılık gösteren yönlerinin kısa bir karşılaştırmasına gidildi.

Sonuçta, farklı anlayış ve uygulamaları bulunsu da, her üç dinin, tövbe olgusu günahlardan kurtulmak için ortak bir çıkış yolu olarak gördüğü tespit edildi.

YÜKSEK LİSANS 1994

Çetinkaya, Bayram Ali: "M. Şemseddin Günaltay ve Fikriyatı", Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Hayrani Altıntaş), V+99 s.

Osmanlı Devleti'nin yıkılışı, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması, önemli olayların ve fikirlerin sergilenmesi açısından kayda değer bir dönemdir. Araştırmamızın konusu olan M. Şemseddin Günaltay gerek düşünce planında, gerekse eylem planında hareketli olan böyle bir dönemde ortaya çıkmıştır. O, "yorgun ve hasta" Osmanlı Devleti ile yeni Türkiye Cumhuriyeti arasında köprü vazifesini yerine getiren ender "fikir ve siyaset adamlarımızdan" birisidir. Zaman zaman siyasi kişiliğinin, ilmi kişiliğinden ağır bastığı görülmele birlikte ikisinden birini, diğerine tercih etme durumunda kalmamış, her iki vazifesini de beraber sürdürmüştür.

Şemseddin Bey'in fikir ve eylemlerinde, yaşam boyunca bazı köklü değişiklik ve dönüşümlerin varlığını gözlemlemek mümkündür. Kendisinde ve düşüncelerindeki değişikliklerde zamanın ve şahsiyelerin etkisi olmuştur. Mütefekkirimizin, tarih alanındaki araştırmaları ve bu sahadaki otoritesi, tartışılmaz bir realitedir. Genelde İslam Tarihi ve özelde Türk Tarihi hakkındaki çalışmaları bir kültür hazinesi değerindedir. Günaltay'ın, toplumsal olay ve meseleleri yerinde teşhisi ve bunlara karşı hem siyasi, hem de ilmi çözümler

MODERNİST İSLAMCI BİR AYDININ GELENEKSEL EĞİTİM
KURUMLARINA BAKIŞI: MEDRESELER TEKKELER VE
M.ŞEMSEDDİN GÜNALTAY

Necmi UYANIK

Danışman : Yrd.Doç.Dr.Ahmet AVANOS
1996, Sayfa: 146

XIX.Yüzyılın sonları ve XX.yüzyılın başları itibariyle Osmanlı Devleti, sosyal, siyasi ekonomik ve diğer bütün yapılarıyla birlikte bir sarsıntı yaşıyordu. Yaşanan bu yıpranma sürecinde iç ve dış tesirler birbirini tamamlarken Osmanlı Devleti, içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için anlamlı çözümler üretmeye çalışıyordu. Bu noktada Batı'daki gelişmeler, Osmanlı aydınınının muassırlaşma, çağdaşlaşma teceddüt ve terakki gibi kavramlarda formunu buluyordu.

İşte bu çerçevede, 1908-1925 yılları arasında Osmanlı ilmi zihniyetinin bütün gelişmelerle birlikte gösterdiği seyir önemliydi. Bu da modernleşme, aydın, ulema islamcılık ve milliyetçilik kavramlarıyla birlikte Osmanlı Eğitim Sistemini gündeme getiriyordu. Bunların odak noktasında ise medreseler, tekkeler ve mektepler yer alıyordu.

Buna göre tezimizin amacı; ilmi zihniyeti doğrudan etkileyen eğitim kurumlarında, özellikle Osmanlı Devleti'nin açmazları gösterilerek, çözüm olarak aklın, bilimin, araştırmacı zihniyetle birlikte dışarıya ve gelişmelere açık olmanın önemini ortaya koymak şeklinde özetlenebilir. Bu görüşler ise, yukarıdaki dönemler itibariyle modernist, islamcı yerine göre de milliyetçi bir kimlik arz eden, M.Şemseddin Günaltay'ın, bakın açısından ele alınmıştır.

Çalışmamızda "Çağdaş Tarihçilik" ilminin metodları uygulanmış; Sonuca ulaşırken tarihsel arka plan ve tarih perspektifi ön plana alınarak objektiflik ilkesine de bağlı kalmıştır.

***

THE VIEW OF A MODERNIST AND ISLAMIC INTELLECTUAL TO THE
TRADITIONAL EDUCATION INSTITUTIONS: THE MEDRESSEHS TEKKES
AND M.ŞEMSEDDİN GÜNALTAY

The Ottoman States was in deppession social, political, economic and all structures during the last of XIX.century and the beginning of XX.century. In those times, the Ottoman State tried to produce the expressive solutions to be rescued from its position. In this point, the developments in west were formed in these concepts like becoming comtemporary, Progress for Ottoman intellectuals.

In this context, the course of Ottoman scientific mentality betureen 1908-1925 years. Was very important. This led the formation of Ottoman Education System together the concepts of modernization, intellectual, doctors of muslim theology, Islam, nationalism. The medressehs, tekkes and schools (mektep) weer in the focus point of them.

In this thesis our aim is to bring about the importance of science, intellect, researcher mentality in education institutions by showing the dilemmas of Ottoman State. These views weer taken from. Şemseddin Günaltay's point of view who was modernist, Islamic, and nationalist.

We applied the methods of "Contemporary History" we gave importance the historical back plan and history perspective first plan by being objectivity.

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tez Özetleri 1990-1998, Konya, 1999. İSAM-DN:75074

cilt:I

Tarih Anabilim Dalı
Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

MADDE KAYITLANDIKTAN
SONRA GÜLEN ÖZKÜMAN

14 AGUSTOS 2001

Araştırma Yayınları: 11

MADDE YATIRIMLARI
SONRA GELEN DÖKÜMAN

©Anka Basım Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti
Dizgi, kapak: Ankara Dizgi Evi
Redakte: Dr. Alim Yıldız
Baskı, cilt, kapak baskısı: Özkan Matbaacılık
Birinci basım: Mayıs 2003

ISBN: 975 - 6788 - 11 - 9

Araştırma Yayınları

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/81 İskitler/Ankara
Tel/faks: (0312) 341 06 90

10 2 AGUSTOS 2004

96756
Türkiye'nin Modernleşmesi Sürecinde
Şemseddin Günaltay

Bayram Ali Çetinkaya

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	96756
Tas. No:	8/10/4 10/1/3

Araştırma Yayınları

Ankara/2003

İnanç mevcuttur. 40 milyon Hintli müslümanın reisi Çina, 40 milyon Cavaliya müzahiri olduğuna 113' e etmiştir. 70 milyon Arap da Cavanın davasını kendi davası edinmiştir. Bu hak aslında bu derece haklı bir İnanın medeni vasıfalarıla bogulmasına imkân ve ihtimal tasavvur edilemez.

Sunu da bilmelidir ki, bu hareket yeni başlamamıştır. Bu mücadelenin eski bir tarihi vardır. Şeriatülislâm adını taşıyan Cava istiklâl komitesi, Korsan Hollandalanın bir türlü ezemediği pek eski ve şerefli bir düşmandır.

Nizamettin Nazif

bulduğunda ve Anti-komünist siyasette beraberiz ve onun volundayız.

Pesinden uzun uzadıya Garp emperyalizminden baheden ve Asya milletlerine am bir istiklâl ve şahsiyet akıştıran Ahmed Sükrânî, kültür ve ideoloji sahibi bir devlet başı olduğunu gösteriyor.

Müstemlekeleşmiş milletlerin ruhu hapistedir. Bir (döviz) kadar güzel olan bu cümlenin açtığı ideoloji ufkunda, adeta Büyük ögü idealine eş bir hava var. Ahmed Sükrânî ruhuna demek olduğunu anlamış insanlardır.

Son sözlerini "Kardeşlerim" diye mühürleyen Müslüman lider, Müslümanların birbiriyle öz kardeş olduklarını, hikmetini, ta menbainin alıp göstermektedir.

Tepemizden, tırnağımıza, kılourumuzdan fikiryatımıza dar şahsiyetli kalmak ve yalnız olmanın kıymeti içinde rupalıyı eritip şahsiyetimsindirmek. Dava budur.

Dava bu oluncadır ki, şahset ve temamiyet çilesi, müfaaların en hârikatısını ydana getirir; ve millet kını teslim eden biokiar kında yer almak borcu, an ve medeniyet düşmanına karşı birliği sağlar.

Bu çileyi sahip milletler göde hak ve hürriyet bioku, Teşmiş Milletler, insan ve demiyet düşmanları da komistlerdir.

Ahmed Sükrânî'nin Türkiyaretindeki mâna, iste bu ar geniş ve şumullüdür.

SUSUYORLAR

ihayet sustular. Bir müd için çarığı rahat bıraktı.

rkac gündür "irtica" yayısına rastlanmaz oldu. emmuz! Onlar nasıl mü. K ramazun geçmiş olma an duydukları ekfer bahıği ilan ettilerse, biz de ararının Büyük Doğü çu ziyile dikilmiş olmasın duyduğumuz mümin saa haykıralmı!

stular!

İnşallah ebediyen susarlar.

★ SÜREYYA

Süreyya isimli bir sâbık kraliçe vardır. Bu kadın, bir zamanlar temsil ettiği millletin, hattâ bütün şark milletlerinin şerefi adına bir faeadır. Cihanda hiçbir şahıs, taşıdığı fert, aile, millet ve hattâ kit'a mânasını bu kadın derecesinde pazara çıkarmamış, tellâla teslim etmemiştir.

Nedir bu kadın; Avrupa salonlarında kâh bir İran rak-

kâsesi, kâh bir Fransız (damsöz) ü edasıyla, taşıdığı çift hüviyetin tezadından doğma cinsi cazibeyi yayan bu kadın, rubî mes'uliyetsizliğin bu kadarını nasıl olur da peryaşızca temsil eden ve kendisine milletinden en küçük bir ihtar gelmez?

Geçen gün ajanlar, onun (Orsini) isimli bir kontla gece ötele beraber gittiklerini kaydediyor; ve daha bilmem kim ve kimle ötele çekilen binlerce ve binlerce fahişenin isminden bahsedilmediği halde, niçin bu kadından bahsedildiğini ve bunun millet ve hattâ kit'a mânasına neye delâlet ettiğini kimse yorumlamaya lüzum görmüyor.

Avrupalı kültürü, tekniği, politikası ve ekonomisiyle bu güne kadar İran'a ne yaptıysa İtalyan kontu da Süreyya'ya aynı şeyi yapmaktadır.

Şu var ki, bunun ilki fikri bir mahkûmiyet, fakat ikinci si ruhi bir lekedir.

★ DOKUNULMAZLIK

İnönü'nün dokunulmazlığı kaldırılacak. Bu mevzuda

Meclise Başvekâlet tezkeresi gönderilmiş. İlk defa ohr yormuş, bu cesaret ilk defa.

Hangi cesaret efendim; bu adam bir (tabu) mudur?

Fransa'da kral aleyhinde düşünebilmenin mümkin olduğunu göstermek için, 17 nci ve 18 inci asır filozoflarının geçit resmi ve Fransızları bu işe tam bir asır hazırlamak icap etmiştir.

İnönü'nün bir mücrim olduğunu isbat etmek içinse, başta kurulamayan "Divan-ı Ali"ye mukabil, bugün bir sulh ceza mahkemesi bile kâfidir.

Mitolojik hurafelerden ne gün silkinip, hakikatleri, meselâ İnönü cephe karargâhından Gündüzbey civarındaki samanlığa kadar, olduğu gibi görmeğe alışacağız?

İnönü, mânâda, bir doku-

Vesika

Şemsettin Günaltay'a

SİZİN 11 yıl evvelki Mecliste, din ve Kur'an hakkındaki beyanatınız zabıtlarda mevcuttur. İnkâr ederseniz hemen neşrine hazırım.

O zaman, bütçe müzakerelerinde, Ahmet Selgil'in Diyanet işlerinden bazı şeyler sorması üzerine, benimle arasında geçen şiddetli münakaşa vestlesiyile şu beyanatta bulunmuşsunuz:

— Biz Medine'de nâzil olan âyetleri kabul ederiz. Onlar duadan ibarettir. Mekke'de nâzil olanları asla kabul etmeyiz. Onlar da ahkâma aittir. Şafii, Maliki, Hanbeli gibi mezhepler de asla amele şayan bulmayız. Onlar geriliğin ifadesidir.

İşte sizin, hiçbir bölüm ve tecezzi kabul etmez olan islâmiyet karşısında mevkiniz...

Siz, küfür ve inkâr ehlinde daha zararlı bir nifak örneğisinizi Münafıksınız! Bu memlekette, başta merhum Ahmet Hamid Aksekili bulunmak üzere hiçbir din âlimi görmedim ki, sizi munafık tanımasın...

Sizin, hurafe diye bahsettiğiniz, topyekün islâmiyettir.

Sevelerinizden Recep Peker, millet kürsüsünden şöyle haykırmıştı:

— Komünistliğe karşı islâmiyet, kızıl zehirli yeşil zehirle önlemeye kalkışmak olur!

Yine sevelerinizden Şükrü Saracoğlu:

— Bu memlekete komünistlik, Muhammed'in bayrağı altında girecektir! Demişti.

Hep aynı yoldasınız!

Aranızda tek medeni cesaret sahibi, eski Ticaret Vekili Cemil Sait Barlas'dır. Zira düpedüz dinsizdir, sizin gibi munafık değildir. Partisinin bütün içyüzünü ifşa edici mahiyette demektir ki:

— Biz lâikliği dince tam alâkasızlık (dinsizlik) bilerek benimsedik! Şimdi neden dönüyorsunuz? Lâikliğe, lâikliğin münakaşası bile zıttır.

Son günlerde foyalarınız olduğu gibi meydana çıkması ve Allahın size gaf üsüne gaf yaptırması, hep bu millete rahmetindedir. Kısa bir zaman sonra millet in defterinden topyekün silineceksiniz!

Eski Van Mebusu
İBRAHİM ARVAS

Büyük Doğu Türkiyesi tıratacak bir ift

Bayrak dâğı 1 Mayıs 1919 Cuma
Sayı 9
Genelkurul polatlı

20944
Deriviste ✓
diđi gibi; tecrübe ve muhakemenin yeterli olma-
dığı yerde vahyi de bilgi kaynağı addeder. Ferdi
olmadığı gibi, yalnız akla veya duyulara hitap
etmez, hem aklı hem duyuları tatmin eder; kafayı
okşadığı gibi kalbi de okşar. Dolayısıyla hakika-
tin, doğru bilginin elde edilmesinde yeterli olan
yol, hem aklı hem duyuyu hem sezgiyi hem de
vahyi esas alan dini yoldur. 474

Neşet TOKU

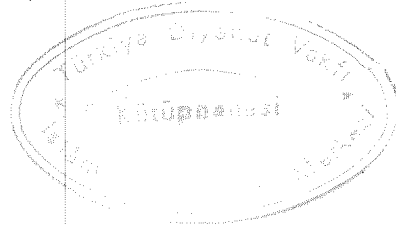
Türkiye'de Anti-Materyalist Felsefe
(Spiritüalizm) - İlk Temsilciler -

İstanbul-1996, s.251-285.

DN: 39935

19956

TOK.7

474 İzmirli, a.g.e., ss.46-47

250

M. ŞEMSEDDİN GÜNALTAY

3.6.1. Hayatı ve Eserleri

3.6.1.1. Hayatı

M. Şemseddin Günaltay, 1883 yılında Erzincan/Kemaliye'de doğdu. Babası, Müderris İbrahim Efendi, annesi de Saliha Hanım'dır. İlk ve orta tahsilini Üsküdar Ravza-i Terakki ve Vefa İdadisi'nde, yüksek tahsilini de Daru'l-Muallimin-i Aliye'de tamamladı. Aynı dönemde özel Arapça, Farsça ve nakli ilimler derslerine de devam ederek icazetname aldı. Yüksek tahsilini müteakip İsviçre'ye giderek Lozan Üniversitesi Tabii Bilimler Bölümü'nde ihtisas yaptı.

Yurda döndükten sonra Kıbrıs İdadisi'nde öğretmenlik, Midilli İdadisi ve İzmir Gelenbevi Lisesi'nde müdürlük görevlerini yürüttü. Midilli'deyken "Sıratımüstakim" ve "Sebilürreşad" mecmualarında felsefe ağırlıklı yazılar yayınladı. Ziya Gökalp'le tanıştıktan sonra onun etkisiyle Türk tarihi araştırmalarına yöneldi. 1911'de ku-

"MUKADDES" TEN "TEMEDDÜN" E KÜLTÜR DEVRİMİ

ŞEMSETTİN GÜNALTAY VE TÜRK TARİH TEZİ ELEŞTİRİLERİNE YANIT

ZAFER TOPRAK

CUMHURİYET TARİHİ

Tüm dünyada "kültür" devrimleri benzer kaderi paylaşmıştır. Ama son kertede durağan yapılar çözülmüş, bir tür kuantum dönüşümü sağlanmıştır. Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ve ardından Hasan Âli Yücel'in "Klasikler" i Cumhuriyet'in inşa sürecinde aydınlanmanın yapı taşlarını oluşturdu. Türkiye kültürel bağlamda 20. yüzyılın 30'lu ve 40'lu yıllarda Ankara'da yakaladı. Bu süreçte Atatürk'ün kültür adamı olarak yadsınamaz bir önemüğü oldu.

Geçen ayki yazımızda belirttiğimiz Osmanlı'nın dinsel perspektif üzerine kurulu tarih anlayışı, Meşrutiyet yıllarında "mukaddes" ve "temeddün"ü birlikte ele almış, 30'lu yıllar Cumhuriyet Türkiye'sinde "mukaddes" tarih kitaplarından tümüyle silinmişti. Bu anti-kerikal dalga Cihan Harbi ertesine birçok ülkede gözlemlenmişti. Kapitalizmin yükseldiği, demokrasinin gelişmişliği bir göstergesi olduğu bir evrede tüm dünyayı kasıp kavuran Cihan Harbi, dini duyguların çözülmesine neden olmuştu. Dadaizmde olduğu gibi geçmişin değerleri sorgulanmaya başlanmış, din de bundan nasibini almıştı. Bunun son örnekleri Sovyetler Birliği ve İspanya idi. İspanya İç Savaşı bir boyutuyla Katolik kilisesine karşı direnişi simgeliyordu. Cumhuriyet Türkiye'sinde hilafetin kaldırılışı ertesine laiklik ilımlı bir çizgide gelişti. Tarih kitaplarında da bu evrim gözlemlendi. 1910'lu yıllarda Meşrutiyet tarih ders kitaplarında "Hazret-i Peygamber zi-şân efendimiz", 1920'li yıllarda "Hazret-i Muhammed" olmuş,¹ 1930'larda yaşanan kırılma noktası ertesine sadece "Muhammed"e dönüşmüştü. 1926 yılında Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti yayını olarak Türkçeye çevrilen Ernest Lavisse ve Alfred Rambaud'nun editörlüğünde bir he-

yet tarafından yazılan ve Darülfünun Edebiyat Medresesi müdür ve muallimlerinden oluşan bir heyet tarafından Türkçeye çevrilen *Tarih-i Umumi - Dördüncü Asırdan Zamanımıza Kadar* adlı ünlü tarih kitabında bile İslam tarihi bölümü çevrilirken "Hazret-i Muhammed" in ardına parantezle İslam'da peygamberin adı anılırken kullanılan ve "ona selâm olsun" anlamına gelen "aleyh-is-selâm" konma gereği duyulmuştu.²

Yalnızca İslam'la ilgili sorular tümüyle "İâ-dini" idi. Hatta "anti-kerikal" bir boyut taşıyordu. Maarif Vekâleti'nin orta ve lise bitirme sınavlarına girecek gençler için hazırlanan soru kitabından bir soru örneği verelim:

"Soru 32 - İslam'da Halifeliğin hakiki mahiyeti nedir? Halifelik nasıl ve ne vakit kişisel bir saltanat haline getirilmiştir? Bu sıfatı taşıyan son adama gelinceye kadar İslam'da adam olarak son halife Abdülmecid Efendi kastediliyor. ZT.] nerelerde bu unvanı hükümdarlar görürler? Osman Oğullarının Halifelik sıfatı Türk ulusuna, İslâm âlemine ne zararlar vermiştir? Yabancı devletler bu sıfatı ne vakitler kendi maksatlarına alet etmişlerdir?"³

Diğer sorular da benzer bir nitelik taşıyor, "kutsallık" gündem dışına itiliyordu. "Mukaddes"ten "temeddün"e geçerken Türkiye'de tarihçiliğin hangi evreye geldiğini görme açısından yine aynı soru kitabından bir başka soruya yer verelim:

"Soru 6 - 'Türk'ün anayurdu neresidir? Türk kütelleri nerelerde yerleşmişler ve nereleri esaslı özyurt edinmişlerdir. Bir de özyurtlardan hangisindeyiz?"

Orta Asya ikliminin değişmesi, Türk tarihi olacaktır. Ancak, Meşrutiyet'le sirlenmiş yapıdır? Bu hâdise tarihin yürüyüşünde:

1. Türk ırkı ve anayurdu
2. Asya, Avrupa, Afrika ve Dolikosefal insanlar üzerinde yaptığı tesirlerle beşer tarihinde ne gibi istikametler yaratmıştır?"⁴

CUMHURİYET VE ULUSAL TARİHÇİLİK

Türk Tarih Tezi kuşkusuz 1930'lu yıllarda dış dünyada da yankı uyandırmıştı. Antropologlar ve tarihçiler bu konuda farklı yorumlarda bulunmuş; kimileri savunmuş, başkaları eleştirmişlerdi. Ama Türkiye'de pek fazla itiraz görmedi; daha doğrusu ardında Atatürk'ün bulunduğu bir tarih anlayışını eleştirmek o günler için pek kolay değildi. Bu nedenle sessiz kalmaya dönemin en "mütedeyyin" tarihçileri bile Türk Tarih Tezi'ni benimzediler. Bunların başında Şemsettin Günaltay geliyordu.

Fuat Köprülü o tarihlerde edebiyat tarihi alanında söz sahibi bir kimlikti. Her ne kadar tarih yazmaya başlamışsa da ünü edebiyat alanındaydı. Dönemin en "akademik" tarihçisi Darülfünun müderrisi Şemsettin Günaltay'dı. Meşrutiyet yılının seçkin bir aydınıydı. Tarih alanında gücünü 1922-1924 yılları arasında ilk dört cildi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, beşincisi ise Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti adına yayınlanan *Türk Tarihi* ile kanıtlamıştı.⁵ Bu beş ciltlik *magnum opus*, II. Meşrutiyet'ten beri biriken İslami öğeleri de içeren "millî tarih" anlayışına son noktayı koyuyordu. Her ne kadar o tarihlerde Rıza Nur'un da yine Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti tarafından on iki ciltlik *Resimli ve Haritalı Türk Tarihi*' de yayınlanmışsa da Şemsettin Günaltay'ın kine oranla daha "popüler" nitelikte bir üsluba sahipti. Her iki eser de Cumhuriyet'in kuruluş evresinde tarihe ne denli önem verildiğinin kanıtlarıydı. Her iki çalışmanın ardından bir sonraki durak Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin daha önceki

yazılarda sözünü ettiğimiz dört ciltlik tarihi olacaktır. Ancak, Meşrutiyet'le başlayan "İslami Millî Tarih" ile Cumhuriyet'in "Lâ-dini Millî Tarih"ni ayıran antropolojik bilgilerdi.

Gerek Şemsettin Günaltay, gerekse Rıza Nur, Türk tarihini ele alırken "tarih öncesi"ne gitmekzin kendilerini "tarih"le sınırlı tutmuşlardı. Şöyle diyordu Şemsettin Günaltay:

"Türkler, tarihin nüfuz edebildiği en uzak zamanlarda, dünyanın en eski milletleri olan Çinlilerle İranlıların kendileriyle münasebette bulundukları muazzam ve kadim bir millettir. Bu millet muhtelif asırlarda, muhtelif muhitlerde siyasi veya etnolojik isimlerle tarih sahnesine çıkmış bir silsile-i mefâhir [iftihar edilecek silsile] yaşamışlardır. Türklerin tekâmül-i tarihiyyesini unutarak millî tarihimize ancak Mahan hicretine kadar bir kadem vermek, Kayı Oğullarını Türk kitle-i azimesinden ayrı göstermek, şayan-ı hayret bir gaflettir.

Maatteessüf bu gaflet yalnız Osmanlı Türkleri'ne münhasır kalmamıştır. Selçukiler, Gazneviler, Harizmiler, Toluniler, Ahşidiler... de kendilerini ana kitleden ayrı tutmuş, tarihlerini Selçuk'dan, Sevuğtekin'den, Tolun'dan, Tuğuç'tan başlatmışlardır.

Aynı bir kavmin muhtelif boyları arasında derin bir boşluk açan bu hâl, millet fikrinin inkişafına kuvvetli bir hâl [engel] olmuştur."

Şemsettin Günaltay Türk tarihini ele alırken kısmen İslam öncesi döneme uzanmış, geniş bir coğrafyayı "aynı bir kavmin muhtelif boyları" olarak görerek, Türk tarihinde derinlik kazandırmıştı. Bu görüş 19. yüzyılda başlayan "Türkoloji" çalışmalarının bir uzantısı sayılabilir. Ancak Türk tarihi 30'lu yıllarda daha da gerilere gitmiş, "tarih"i aşarak "tarih öncesi"ni ve "ön tarih"i kapsamıştı. Bunu da antropoloji ve arkeoloji sayesinde gerçekleştirmişti.

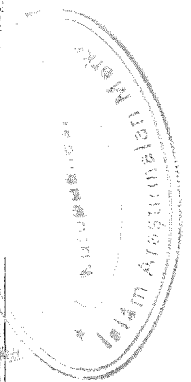
Köprülü ve Günaltay, her ikisi de İttihatçı gelenekten geliyordu. İki edebiyat tarihi, diğeri dinler tarihi üzerine yetkin tarihçilerdi. Fuat Köprülü de, Şemsettin Günaltay gibi, Ziya Gökalp'in müridiydi. Her ikisi de Milli Mücadele'de Gazi'nin yanında yer almıştı. Ancak Türk Tarih Tezi bu iki ünlü tarihçiyi yeri ayrımına getirmişti.

ŞEMSETTİN GÜNALTAY VE TARİHÇİLİK

Şemsettin Günaltay, Lozan Üniversitesi Doğa Bilimleri, eski dille Tabiiyyat bölümünden mezun olmuştu. Yurda dönüşü çeyizli liselerde müdürlük yapmış, bu sırada tanıştığı Ziya Gökalp'in etkisinde kalarak Türk tarihine merak salmıştı. 1914'te Darülfünun'daki İslahat çalışmaları sırasında Edebiyat Fakültesi Türk Tarihi ve İslam Kavimleri Tarihi müderrisi oldu. Süleymaniye Medresesi'nde Dinler Tarihi ve İslam Felsefesi okuttu. 1915'te İttihat ve Terakki mensubu olarak Osmanlı Meclis-i Mebusanı Ertuğrul Sancağı (Bursa)'ndan Bilecik

Maarif Vekili Hasan-Âli Yücel DTCF'nin yeni binasına geçiş töreninde nutkunu okurken.

MEŞRUTİYETİN İNŞA SÜRECİNDE AYDINLANMANIN YAPITILARINI OLUŞTURDU.

09 ERİM 2011

KAYNAKLAR.

- Esed, Muhammed, *Mekke'ye Giden Yol*, (çev. Cahit Koytak), 3. bas., İşaret y., İst. 1992.
- , *İslam'da Yönetim Biçimi*, (çev. M. Beşir Eryarsoy), Yöneliş yay., İstanbul 1988.
- , *Yolların Ayrılış Noktasında İslam*, (çev. Hayreddin Karaman), Nesil yay., İst. 1965.
- , *Kur'an Mesajı; Meal-Tefsir*, (çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk), İşaret yay., İst.1996, I-III cilt.
- Sağıröğlü, Ekrem, "*Muhammed Esed ve Kur'an Mesajı*", Yeni Şafak Gazetesi, 8 Kasım 1996 tarihli nüshası.

Cumhuriyet Üniversitesi
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ ÖRGİSİ

sayı: 2, Sivas 1998, s. 437-444

1956

TEK PARTİ DÖNEMİNİN "İSLAMCI" BAŞBAKANI:

M. ŞEMSEDDİN GÜNALTAY

Arş. Gör. Bayram Ali ÇETİNKAYA*

I- GİRİŞ

Toplumlar kültür, inanç, adet ve geleneklerin, nesilden nesile aktarabildikleri ölçüde ayakta kalmaya muvaffak olurlar. Özellikle yirminci yüzyılın son yıllarında, belirttiğimiz faktörler daha da önem kazanmaktadır. Tarihi yüzlerce asra dayanan bir milletin evlatları olarak, geçmişimize, kültürümüze, inanç ve benliğimize sahip çıkmamız ve bu değerleri muhafaza etmemiz, bizim ve bizden sonraki nesillerimiz için bir güvence olacaktır. Toplumlarda en geç dejenerasyona uğrayan öğelerin başında din ve kültür gelmektedir. Bunların sonraki nesillere ulaştırılmasında yazılı ve sözlü bilgi birikimi, elbette milletlerin kaderlerini belirlemektedir.

Osmanlı Devleti'nin üç kıtada farklı din, dil ve ırka mensup insanları bir arada barış içinde yaşayabilme ortamına hazırladığı Ortaçağ'da, Batı karanlık dönemini yaşamıştır. Fakat Osmanlı Devleti'nin yükselme (zirve) dönemi, zaman içerisinde duraklama, gerileme dönemlerinden geçerek, yerini yıkılmaya bırakmıştır. Osmanlı Devleti'nin son iki yüzyılında Batı'ya yönelik ve ona açık bir siyaset uygulanmıştır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin son çeyrek yüzyılı, çok farklı düşünce ve uygulamalara sahne olmuştur. Kuşkusuz burada İslahat Fermanı'nın, Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinin etkisi büyüktür.

Çalışmamızın konusu olan M. Şemseddin Günaltay da Osmanlı Meşrutiyet Dönemi fikir akımlarından büyük ölçüde etkilenmiştir. Yaşadığı zaman diliminin farklı yönetim biçimlerinin hakim olduğu bir döneme rast gelmesi, onun ehemmiyetini bir kat daha artırmaktadır. Türk siyasi ve fikir hayatı, en yoğun düşünce hareketlerine ve tartışmalara -bu dönemle ilgili inceleme ve araştırmalar çok az olmakla birlikte- sahne olmuştur. Halbuki, gerek Osmanlı Devleti, gerekse yeni Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili alınan kararlara ve uygulamalara, bu zaman dilimindeki fikir ve eylemler kaynaklık etmiştir.

II- HAYATI

Şemseddin Günaltay, "yorgun ve hasta" Osmanlı ile yeni Türkiye arasında köprü vazifesini yerine getiren ender fikir ve siyaset adamlarımızdan birisidir. Günaltay 1883 yılında Erzincan'a bağlı Kemaliye (Eğin)' de dünyaya geldi. Babası huzur derslerine katılmış Müderris Ethem Efendi, annesi Saliha Hanım'dır. Şemseddin Bey, Üsküdar'da Ravza-i Terakki'de Vefa İdadisi'nde okuduktan sonra Daru'l-Muallimin-i Aliye (Yüksek Muallim Mektebi) ye girmiş, fen kolundan mezun olmuştur. Bilimsel çalışmalar

* C. Ü. İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi Arş. Gör.

Endülüs Yayınları : 18
İslam Medeniyeti ve Tarihi : 3

Günaltay, M. Şemseddin

120 EKİM 1991

Ord. Prof. M. Şemseddin Günaltay

İSLAM TARİHİNİN KAYNAKLARI

- Tarih ve Müverrihler -

hazırlayan
Yüksel Kanar

Hazırlayan : Yüksel Kanar
Dizgi-Mizanpaj : Endülüs
Baskı : Doğan Ofset
Kapak : Mevsim Ajans
Kapak Resimi : Osman Hamdi Bey'in
"Cami avlusunda konuşan hocalar" tablosu
Redaksiyon-Tashih : Ahmet Özalp
İndeks : Cevat Dağcıoğlu
1. Baskı : Ekim-1991

Türkiye İhtiyat Bankası İstanbul Şubesi	
Kayıt No. :	13160
Teslif No. :	929 GÜN.İ

endülüs yayınları

çatalçeşme sok. no:27/26 34410 cağaloğlu/istanbul
p.k. : 1377 sirkeci/istanbul
posta çeki no: 477370
tlf. 528 38 74

İstanbul, 1991

D 2350

**MODERNİST -
İSLÂMCI BİR
AYDIN OLARAK
M. ŞEMSEDDİN
(GÜNALTAY) VE
EĞİTİM
KURUMLARINA
BAKIŞI
(1883- 1961)**

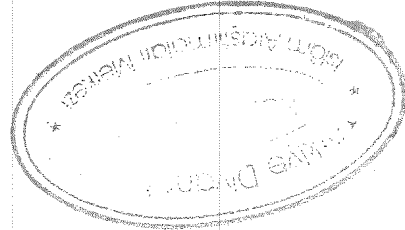
Arş.Gör.
Necmi UYANIK

Selçuk Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü.

I- GİRİŞ

Osmanlı Devleti, yaşadığı parlak bir dönemin arkasından sosyal, siyasi, iktisadi ve diğer bütün yapılarıyla birlikte içine düştüğü yıpranma sürecinden bir türlü kurtulamıyor ve ezeli rakibi Batı'nın yükselmesini de içine sindiremiyordu. Batı'nın kendi üstünlüğünü kabul ettirmesi sonucu, artık Osmanlı; içinde bulunduğu durumdan kurtulmak amacıyla, ıslahat hareketleriyle birlikte batılılaşma sürecine girişiyordu. Bu gelişme ise kendini başlangıç itibariyle askeri ve eğitim sahalarında gösteriyordu.

Tanzimat Fermanı (1839), Islahat Fermanı (1856) ve hemen ardından yaşanan Meşrutiyet hareketleriyle birlikte Osmanlı genel anlamda toplumsal bir değişimin sonuçlarını yaşıyordu. Ele aldığımız şahsiyet, bu değişim sürecinde; II. Meşrutiyet Dönemi'nin bir ürünü, bir ilmi zihniyetin temsilcisi olarak karşımıza çıkıyordu. Konunun merkez noktası ise, dönemin fikri yapılanma meselesiyle birlikte, çağdaşlaşma sürecine paralel olarak modernist İslâmcı bir aydının gözüyle eğitim ve öğretim kurumlarını sosyal fonksiyonları açısından inceleyebilmektir. Konunun "Tarihsel arka planına" bakıldığı zaman görülecektir ki, Türkiye

Istanbul Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi,
Sayı: 5 (2002) s. 143-167.

0.2370

8 AGUSTOS 2008

ŞEMSETTİN GÜNALTAY'IN HAYATI, ESERLERİ VE DİNİ ISLAH DÜŞÜNCEŞİ

Arş. Gör. İbrahim Ethem AYDIN*

ÖZET

Bu makalede, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde yetişen ve genç Türkiye Cumhuriyeti'nde başbakanlık yapmış olan ilim ve fikir adamı Şemsettin Günaltay'ın hayatı, devlet hizmetleri, eserleri ve dini islah düşünceleri işlenmektedir. Ağırlıklı olarak dini islah hareketi ele alınmıştır. Günaltay'ın üzerinde yapılan çalışmalarda Onun din anlayışı verilmekle birlikte onun dinde islahla ilgili düşünceleri gözden kaçmıştır. İşte bizim amacımız Günaltay'ın bu düşüncelerine dikkat çekmektir.

Şemsettin Günaltay, İslam'ın hurafe ve uydurmalarla kirletildiğini savunur. Hurafeciliğin iki kanalı olduğunu belirtir: 1-Mezhep ve tarikatlar, 2-Uydurma hadisler. Buna karşı mücadele ederek İslam'ın öz, saf ve temiz yapısıyla ortaya koyma amacıdır. Bunun için de iki yöntemi önerir: 1-İslam'ın özüne dönüşmesi, yani Kur'an ve sahih sünnet, 2-İçtihatla canlılık kazandırmak.

SUMMARY

ŞEMSETTİN GÜNALTAY'S LIFE, WORKS AND HIS THOUGHT OF RECONSTRUCTION RELIGIOUS

In this article, I will examine the thought of the prominent scholar Şemsettin Günaltay, regarding Islamic reconstruction. He grew in the last period of the Ottoman Empire and served as a Prime minister of young Turkish Republic. Although some studies have been done about him, they have mostly ignored his ideas in this subject. Then, I tried to discuss his thoughts on Islam, and Islamic reconstruction which is necessary in the modern world according to him.

He claims that Islam was degenerated by *hurafas* (superstition) and inventions (*bid'a*). He says that there are two source of *hurafa* and *bid'a*: 1-Historical Islamic sects and orders, 2-Fabricated hadiths. His aim was to struggle against both of them. To solve the problem, he suggest two methods. 1-Returning to the pure Islam, Quran and authentic *Sunna*, 2-Giving life to *Ictihad* (independent reasoning).

* * *

I- Ailesi ve Eğitimi

Türk ilim ve devlet adamı Şemsettin Günaltay'ın ailesi Uygur ve Çağatay Türklerinin yaşadığı topraklar olan Ürik adlı bir köydendi. 1883 yılında Erzincan

* İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

210-2, tr. O. Rescher, Tübingen 1950, i, 164-5). The dates mentioned in the sources for the death of the commentator Shem'ī, sc. about 1000/1591-2 (Hādjdjī Khalifa, ii, 53) and 1005/1596-7 (Thüreyyā), cannot be correct because his commentary on Djāmī's *Subḥat al-abrār* was completed in 1009/1600-1, and as late as 1012/1603-4 a verse translation of *arba'in* traditions, entitled *Miftāh-i futūḥāt*, was dedicated by Shem'ī to Sultan Meḥmed III (see Blochet, ii, 169). Also, very little is known about his life. He is described as a man of mystical inclination who made a living as a private teacher of "the sons of the people and the servants of the great and the exalted" (Na'imā). The numerous commentaries on Persian classics which he wrote are obviously related to this profession. Several of these works were dedicated to officials of the Ottoman court during the reigns of Murād III (982-1003/1574-95) and Meḥmed III (1003-12/1595-1603).

Shem'ī wrote commentaries on: (1) Farīd al-Dīn 'Attār's *Pand-nāma*, with the title *Sa'adat-nāma*, and a dedication to Zīrek Agha, a courtier of Murād III (cf. e.g. Hādjdjī Khalifa, ii, 68; Dorn, 333-5; Dozy, ii, 115; Rieu, *Turkish mss.*, 154-5; Blochet, i, 319; H. Ritter, in *Oriens*, xiii-xvi [1961], 232-3). (2) *Manṭiq al-tayr* by the same (1005/1596-7), at the request of Ḥasan Agha, the agha of the Janissaries (cf. e.g. Hādjdjī Khalifa, vi, 190; H. Ritter, in *Oriens*, xi [1958], 55). (3) Nizāmī's *Makḥzan al-asrār*, dedicated to Ḥaḍanfer Agha, the *dābiṭ-i Bāb al-sa'adet* (cf. Hādjdjī Khalifa, ii, 975). (4) Sa'dī's *Gulistān* (977/1569 or 979/1571), at the request of Meḥmed Çelebī, the intendant of the sultan's gardens (cf. e.g. Hādjdjī Khalifa, v, 231; Pertsch, 93-4; Rieu, *Persian mss.*, ii, 607; idem, *Turkish mss.*, 156-7; Blochet, i, 350, 384; Ateş, 193). (5) *Būstān* by the same (about 1000/1591-2) (cf. e.g. Hādjdjī Khalifa, ii, 53; Rieu, *Turkish mss.*, 156; Ateş, 198; Leiden, ms. Or. 12448). (6) Djalāl al-Dīn Rūmī's *Mathnawī-yi ma'nawī* (ca. 999/1590-1) in six books, by order of sultan Murād III (cf. e.g. Hādjdjī Khalifa, v, 375; Rieu, *Persian mss.*, ii, 589; idem, *Turkish mss.*, 155). (7) Ḥāfiẓ, *Dīwān* (981/1574), for his patron Aḥmed Ferīdūn (cf. e.g. Hādjdjī Khalifa, iii, 273; Rieu, *Persian mss.*, ii, 631; idem, *Turkish mss.*, 158). (8) Djāmī's *Bahāristān* (between 982-7/1574-9), dedicated to the Grand Vizier Şokollī [q.v.] Meḥmed Paşa (cf. e.g. Dozy, ii, 357; Rieu, *Persian mss.*, 755). (9) *Tuḥfat al-aḥrār* by the same (1006/1597), for Meḥmed III's *Khādim Ḥasan Pasa* (cf. e.g. Hādjdjī Khalifa, ii, 219; Pertsch, 105; Dozy, ii, 120; Ateş, 443). (10) *Subḥat al-abrār* by the same (1009/1600), dedicated to Ḥaḍanfer Agha (cf. e.g. Hādjdjī Khalifa, iii, 575; Blochet, ii, 331; Ateş, 439). (11) *Shāhī, Dīwān*, for his patron Aḥmed b. Meḥmed (cf. e.g. Hādjdjī Khalifa, iii, 286; Dozy, ii, 119-20; Blochet 341).

Shem'ī used a fairly simple method. Invariably, the main element of his comment was a full Turkish paraphrase of the Persian text, to which very short explanatory remarks were added. Not inappropriately the term "translation" (*terdjūme*) is sometimes applied to his commentaries. His work, as well as that of his confrère Surūrī [q.v.], is often criticised in Sūdī's [q.v.] commentary on the *Dīwān* of Ḥāfiẓ.

Bibliography: Hādjdjī Khalifa, ed. Flügel; Muṣṭafā Na'imā, *Ta'rikh Rawdat al-Husayn fi khulāṣat akhbār al-khāfiḳayn*, Istanbul 1281-3/1864-6, i, 74; Meḥmed Thüreyyā, *Sidjill-i 'Oṭhmānī*, Istanbul 1315/1897-8, iii, 170; Bursalī Meḥmed Tāhir, *'Oṭhmānī mü'ellifleri*, Istanbul 1972, ii, 394; B. Dorn, *Catalogue des manuscrits et xylographes orientaux de la Bibliothèque Impériale publique*, St. Petersburg 1852,

333-5; W. Pertsch, *Die persischen Handschriften der herzoglichen Bibliothek zu Gotha*, Vienna 1859; R. Dozy *et alii*, *Catalogus codicum orientalium Bibliothecae Acad. Lugduno-Batavae*, Leiden 1851-77; Ch. Rieu, *Catalogue of the Persian manuscripts in the British Museum*, ii, London 1881; idem, *Catalogue of the Turkish manuscripts in the British Museum*, London 1888; E. Blochet, *Catalogue des manuscrits turcs*, Paris 1932-3, 2 vols.; A. Ateş, *Istanbul kütüphanelerinde Farsça manzum eserler*, Istanbul 1968. (J.T.P. DE BRUIJN)

SHEMS AL-DĪN GÜNALTAY, in modern Turkish, ŞEMSEDDİN GÜNALTAY, 20th-century Turkish statesman and historian. A prolific historian and a professor, Shems al-Dīn Günaltay (1883-1961) served as the Prime Minister of the Turkish Republic during its decisive transition to a multi-party system in the mid-century.

After obtaining a degree in science at a teachers' college, he graduated from the University of Lausanne, where he studied natural sciences. Privately, he mastered Arabic and Persian. After teaching and serving as principal at various high schools, he was in 1914 appointed *müdürris* or professor of Turkish history and the history of Islamic nations at the University of Istanbul. He also taught the history of religion and Islamic philosophy at the Süleymāniyye Madrasa. In 1915 he became a member of the Ottoman Parliament, where he served until its dissolution. During the national liberation struggle (1919-22), he was a member and Deputy Chairman of the Istanbul Municipal Council.

A staunch supporter of Muṣṭafā Kemāl Paşa (Atatürk [q.v.]) and his successor, President İsmet İnönü [q.v. in Suppl.], Günaltay served more than 30 years as a parliamentary deputy (first for Sivas, then for Erzincan). From January 1949 to May 1950 he was Prime Minister. As such, he introduced legislation for direct parliamentary elections and enabled Turkey to have its first free national elections, as a result of which his party fell from power. From May 1950 to his death in October 1961, Günaltay was successively parliamentary deputy, Chairman of his party (the Republican People's Party) for Istanbul and Member of the Council of Deputies and Senator.

During much of his political life, Günaltay continued to teach history at the University of Istanbul. He also served as President of the Turkish Historical Society from 1941 onwards.

Bibliography: Günaltay's major scholarly works include *Ta'rikh-i edyān* ("History of religions", 1922), *İslām ta'rikhi* ("History of Islam", 1925), *İslāmda ta'rikh ve müverrikhler* ("History and historians in Islam", 1923-1925), *İslām dīnī ta'rikhi* ("History of the Islamic religion", 1924), the 5-volume *Mufasssal Türk ta'rikhi* ("Comprehensive history of the Turks", 1928-1933), the 4-volume *Yakın şark tarihi* ("History of the Near East", 1937-51), and *Türk tarihinin ilk devirleri* ("Early periods of Turkish history", 1937).

(TALAT SAİT HALMAN)

SHEN-SI, SHAANXI, a province in the north-west of China, bounded in the north by the province of Suiyüan, in the south by the provinces of Ssu-ch'uan and Hu-pei, in the west by the provinces of Kan-su and Ning-hsia, and in the east by the provinces of Shan-si and Hê-nan. Shen-si has been of geographical and political importance, as many dynasties (from the Cho in the 12th century B.C. to the Tang in the 10th century A.D.) established their régimes in this area, previously called Kuan-chung. The capital of Shen-si is Hsi-an (previously called Ch'ang-an), which was a cosmopolitan city in the past.

Göraltay, M. Semsettin.

Kapak düzeni : Selim Yağmur
Dizgi - Baskı : Pınar Matbaacılık
Kapak baskısı : Cihan Matbaacılık A.Ş.
Cilt : Alibaba Mücellithanesi
İstanbul 1987

87 ENM 1991

Dünyanın İlahıdır.

TÜRKİYE'DE İSLÂMÇILIK DÜŞÜNÇESİ

METİNLER / KİŞİLER

II

Hazırlayan:
İSMAİL KARA

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Müessesesi	
Kayıt No :	3863-2
Tasnif No. :	297.01 K.A.7.

RISALE
BASIN - YAYIN LTD.

Çatalçeşme Sok. Üretmen Han No: 405
Cağaloğlu/İstanbul
Tel. : 511 48 63
P.K. 399 — Sirkeci

HAYATI VE ESERLERİ

M. Şemseddin Günaltay 1883 te Kemaliye/Erzincan'da doğdu. Babası müderris İbrahim Efendi, annesi Saliha Hanım'dır. Üsküdar Ravza-yı Terakki ve Vefa İdadisi'ni bitirdi. Dâru'l-Muallimin-i Âliye'nin fen şubesinden mezun oldu. Özel olarak Arapça, Farsça, dini ilimler okudu, icazat aldı: Fransa'ya gitti, Lozan'da fizik ilimleri sahasında tahsilini sürdürdü.

Dönüşünde Kıbrıs İdadisi'nde öğretmenlik, Midilli İdadisi ve İzmir Gelenbevi Lisesi'nde müdürlük yaptı. Midilli'de iken *Sırat-ı müstakim - Sebilürreşad* ekibine yazar olarak katıldı; ilk yazıları felsefe ağırlıklı idi, daha sonra sosyal konulara yöneldi. 1911 de kurulan Türk Ocağı'nda tarih dersleri ve konferanslar verdi. İslâm mecmuası'nın çıkmaya başlamasıyla (1913) İslâmci - Türkçü diye adlandırılan ekibe katıldı.

1914 te Darülfunûn Edebiyat Fakültesi'nde Türk tarihi ve İslâm kavimleri tarihi müderrisi oldu, Süleymaniye Medresesi'nde dinler tarihi ve İslâm felsefesi okuttu, Darülfunûn İlahiyat Fakültesi'nde dersler verdi ve bu fakültenin feisliğine (dekanlık) getirildi. 1915 te İttihad ve Terakki Fırkası'ndan Ertuğrul/Bilecik mebusu oldu ve bu görevi Meclis-i Mebusan'ın dağılışına kadar devam etti (1920), Darülfunûn'daki derslerini de sürdürdü. 1918 İttihad ve Terakki Kongresi'nde 2. reislik yaptı. 1918 de kurulan Teceddüd Fırkası'nın kurucuları arasında yer aldı. Mütarekeden sonra kurulan Divan-ı Harb'de, harp sorumlusu olarak İttihad Terakki ileri gelenlerini sorgulayan komisyonda bulundu (1918).

Ankara hükümeti kurulduktan sonra İstanbul Belediyesi meclisi üyeliğine ve reis vekilliğine seçildi. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti'nin İstanbul şubesinde görev aldı. Atatürk'ün emriyle İstanbul CHP teşkilatını kurmaya memur edildi.

II. Devre TBMM'ne Sivas mebusu olarak girdi (1923). Sivas ve ardından Erzincan mebusluğu 1954 yılına kadar devam etti, Meclis başkan vekilliği yaptı. Türk Tarih Kurumu'nun kurucu üyeleri arasında yer alan (1930) Günaltay, 1941 yılından itibaren

Göçaltay M. Şemsettin (388-392)

HİLMİ ZİYA ÜLKEN
Felsefe Ord. Profesörü

07 EKİM 1991
Diyadinin
M. Şemsettin

TÜRKİYE'DE ÇAĞDAŞ DÜŞÜNCE TARİHİ

ÜLKEN YAYINLARI: 1 / H. Z. ÜLKEN BÜTÜN ESERLERİ: 1 / KAPAK:
DENİZ ORAL / BASKI: KARDEŞLER MATBAASI Himayet Etfal Sok.
Çavuş Han / KAPAK BASKI: EBRU GRAFİK / CİLT: NUMUNE MÜ-
CELLİTHANESİ / BİRİNCİ BASKI: İSTANBUL 1966 / İKİNCİ BASKI:
HAZİRAN 1979 / GENEL DAĞITIM: SERHAT DAĞITIM.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No :	463
Tasnif No. :	199.56 ÜLK.T

ÜLKEN YAYINLARI

İstanbul 1979

MODERNİST VE TÜRKÇÜ İSLAMCILAR

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e geçen nesilden M. Şemsettin, Sebilürreşat'ın ateşli yazarlarından ve medresede profesör olmasına rağmen, ileri Türkçülerdendi. Şerefettin Yalıtaya sarıklı bir Türkçü idi. Halim Sabit de aynı zümreye girer. (81) Hüseyin Hüsametdin sarıklı bir Türk tarihçisi ve koyu bir Türkçü idi. (82)

Şemsettin Günaltay (1883-1961) tanınmış ilim ve siyaset adamlarından-
dır. Erzincan Kemaliye (Kemah) de doğdu Öğrenimini medresede yap-
tıktan sonra Yüksek Öğretmen Okulu ve Fen Fakültesinde tamamladı. Pa-
ris'e fizik tahsiline gitti. Dönüşünde Midilli İdadisi, Gelenbevi Lisesi Mü-
dürü ve tarih öğretmeni oldu. 1913 te medresede ve İlahiyat Fakültesinde
Dinler Tarihi, 1915 te Edebiyat Fakültesinde Türk Tarihi profesörü tayin
edildi. 1913 ten beri Sebilürreşat'ta modernist İslamcı görüşü ile makaleler
yazdı. Bu yazıları sonradan toplayarak «Zulmetten Nura», «Hurafattan Ha-
kikata», Türk tarihine ait olan kısmını da «Maziden Atıye» adlarıyla yayın-
ladı. Edebiyat Fakültesi Dergisinde Göktürklerin tarihine dair makaleler
yazdı. «Fennin En Son Keşfiyatı», «İslâm Dini Tarihi», «Dinler Tarihi», «Fel-
sefe-i Ülä», «İslâm'da Tarih ve Müverrihler» adlı eserlerini neşretti. Ata-
tük'ün arzusu üzerine İstanbul'da Halk Partisi teşkilâtını kurmağa memur
edildi. Mebus seçildi. Ankara ve İstanbul Üniversitelerinde profesörlük yap-
tı. 1950 de Halk Partisi iktidarı kaybetmeden önce son kabinede Başvekil ol-
du. Türk Tarih Kurumu başkanlığı yaptı. Türk Tarihi ve Uzak Doğu Tarihi
adlı eserlerini neşretti. Fakat sonraki yayınlarından ziyade başlıca «Zul-
metten Nura» ile başlayan ilk kitapları ile tanındı.

«Zulmetten Nura» yanlış inançlar ve gerici fikirlerle bunalmış olan İslam
âlemini uyandırmak gayesiyle yazılmış bir eserdir. Fikri çöküşümüzün
sebebinin Cinci Hoca, Seyyit Mustafa gibi dar görüşlü fanatik kafalarda bul-
lan M. Şemsettin, buna karşı yalnız ilimle, çağdaş düşünce ile silahlanmış
bir İslamîğin kurtarıcı olabileceğini söylüyor. Ona göre kaynağı bilgisizlik
olan yanlış yol her iki yönde görülmelidir. Bunlardan birisi «Dindarlık», öte-
ki «Tecedüt» adını alır. «Fakat cahil gericilerle cahil ileriler arasında
zarar bakımından büyük fark yoktur. Bunun için herseyden önce «küflü
kanaatleri» yıkmalıdır. (83) Yenilişin sebepleri içtendir. (84) Avrupa mem-
leketimizle niçin bu kadar ilgileniyor? Halbuki o yalnız kendini düşünür.
Bunun sebebi başka ülkeleri sömürmektir. Avrupa'dan merhamet dilenmek
boşunadır. Kendimiz uyanalım. Bütün Avrupa bizim parçalanmamızı istio-
yor. (85) Hayat bir mücadeleidir: Yarattığı kanunlarına uymayan uzviyetler
yaşayamaz. (86) Kendimize dayanmalıyız: Din insanlık için bir ihtiyaçtır,

(81) Halim Sabit, Kazan'da doğmuş, İstanbul medreselerinde okumuş ve medresede hocalık et-
miştir. Rusça, Arapça ve Farsça bilir. Sebilürreşat'ta İslâm dergisinde Hikmet'te makaleler yayınladı.
Sonradan Gökaltay'la beraber «Yeni Mecma» da çalıştı. Mütarekede Almanya'ya giderek halı ticareti
yaptı. 1936 da tekrar ilim hayatına döndü ve İslâm Ansiklopedisi sekreterliği yaptı. İstanbul'da 1943'te
öldü.

(82) Hüseyin Hüsametdin Amasyalıdır. Dersîdâm ve medreselidir. 6 Ciltlik büyük Amasya Tarihi'nin
yazdı. Fakat eserinin birkaç cildi umumî Türk tarihine aittir. Aşırı etimolojik kelime benzetmeleriyle
tanındı, İstanbul'da öldü.

(83) M. Şemsettin (Günaltay), Zulmetten Nura, (İkbal Kütüphanesi, Evkaf Matbaası, 1341).

(84) M. Şemsettin, Zulmetten Nura, (s. 13-16).

(85) M. Şemsettin, Zulmetten Nura, (s. 17-35).

(86) M. Şemsettin, Zulmetten Nura, (s. 36-39).

icimai bir kurumdur» (Burada Durkheim'e dayanarak izahlar yapıyor).
(87) Fakat İslamiyet ne emrediyor, Müslümanlar ne halde? diye soruyor.
Âkif'in «Safahat»ından parçalar alarak çöküntümüzü anlatıyor. «İslamiyet
ilmin düşmanı değil koruyucusudur. İslam dini ahlak dinidir. (88) İlerleme-
mize engel olan İslâmiyet değil bize öğretilen Müslümanlıktır.» (89) O sıra-
da en çok konuşulan sorulardan biri «Din terakkiye engel midir?» sorusu
idi. Buna veriler: çeşitli cevaplar arasında M. Şemsettin'in cevabı önemli
bir yer tutar: O, İslam Tarihini, medeniyet tarihinin bir faslı gibi ele alıyor.
Orada insanlığa edilen hizmetleri ve parlak devirleri, ondan sonra başlayan
çöküntüyü gösteriyor. Bu tarihi seyri anlatıyor ki, ilerlemeye engel olan
İslamiyet değil Müslümanlığın sonradan aldığı şekildir. Burada medeniye-
tin Endülüs yolu ile doğudan batıya nasıl geçtiğine, ilim tarihinde Türkler
ve Arapların oynadıkları önemli role dikkati çeken yazar (*), bir ilim ta-
rihçisi gözüyle şu hükme varıyor: Meğer İslam dini terakkiye ne kadar
elverişli imiş. Bizde ilimle din arasında hiçbir esaslı çatışma olmamıştır.
Ancak din adamları ile bilginler arasında ufak bazı fikir çatışmaları olmuş-
tur diyor. (90) Şemsettin Günaltay'a göre Müslümanların bilgisizliğe sürük-
lenmesinde bilginler sınıfının çökmesi mühim rol oynamıştır. «Eskiden ile-
ri medreselerin büyük hizmetleri vardı. Fakat alçalmış ve gerilemiş med-
reseler sonra zarar vermişlerdir. (91) Çöküntü sebepleri arasında tekke-
lerle tarikatları hatırlamamak mümkün değildir. Şarkta en çok siyasi ihti-
rasslara elverişli zemin tarikatlar ve tekkeler olmuştur. Fatimilik, Murabi-
tin dervişlikten hükümdarlığa yükselen tarikatçılar tarafından kuruldu.
Sufiler tarikattan türemişlerdi. (92) Fakat batlaşma adı altında doğan Tan-
zimatçılık devri de ötekiler gibi zararlı oldu. Bu sefer yobazlar ve softala-
rın karşısına, tatlı ş frenkleri, züppeler çıktı.» (93)

Çöküntü âmillerini sıralayan M. Şemsettin çareyi milliyette buluyor:
Millî asabiyeti uyandırmak diyor. (94) «Anadolunun yaralarını saracak he-
yetler ister. Anadoludaki ırk zayıflığını giderebileme çaresi arayalım. Ana-
doluda bugünkü sefaletle karşı alınacak acele tedbirler lazım. Anadolu
muhtekirlerin inafsız pençeleri altında kıvrınıyor. Anadoluya fen heyetle-
ri, ziraat heyetleri göndermelidir.» (95) Ciddi bir İslam eğitiminin millî eği-
timi kuvvetlendireceğini sözlerine katıyor. (96)

Hurafattan Hakikata (97) yanlış inançlardan temizlenme şeklindeki ilk
fikrini derinleştirmektedir.

İslamın ilk devri, yanlış inançlara gömülmüş insanlara hakikat nurunu
tanıtmakla başladı. İslamiyet kadını kölelikten kurtardı. Evlenmeyi kaideye
koydu. İnsan haklarını tanıdı. İnsanları eşit, hür ve adil olarak idare etme
usullerini gösterdi. M. Şemsettin bu devrin sağtığı aydınlığı anlatmak için

(*) Bukonuda ilk değerli eser Musa Akyiğit'in Avrupa Medeniyetinin Esasına bir Nazar adlı kitabı-
dır (1907).

(87) M. Şemsettin, Zulmetten Nura, (s. 40-48).

(88) M. Şemsettin, Zulmetten Nura, (s. 49-69).

(89) M. Şemsettin, Zulmetten Nura, (s. 79-125).

(90) M. Şemsettin, Zulmetten Nura, (s. 129).

(91) M. Şemsettin, Zulmetten Nura, (s. 132-150).

(92) M. Şemsettin, Zulmetten Nura, (s. 151-155).

(93) M. Şemsettin, Zulmetten Nura, (s. 156-166).

(94) M. Şemsettin, Zulmetten Nura, (s. 167-176).

(95) M. Şemsettin, Zulmetten Nura, (s. 177-208).

(96) M. Şemsettin, Zulmetten Nura, (s. 216-281).

(97) M. Şemsettin, Hurafattan Hakikata, (Tevsîi Tabaat Matbaası, 1332).

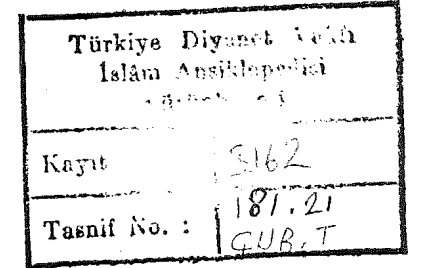
26 EYLÜL 1991

LHA 1001/1000
A. Yılmaz

Günaltay M. Semmedin (206-213)

TÜRK DÜŞÜNCE TARİHİNDE FELSEFE HAREKETLERİ

Prof. Dr. İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU

Ankara
1986

Z.K.T.

ŞEMSEDDİN GÜNALTAY'IN DİNİ DÜŞÜNCESİ

GİRİŞ

İslâm dinine göre Allah birdir ve Hz. Muhammed son Peygamberdir. Hz. Muhammed bu dinin ilkelerini yaymağa çalışmıştır. Kur'an nazil olduğu sıralarda Arap yarımadasında sosyal bunalmalar vardı. Bunun yanında putlara tapanlar ve onlardan yardım umanlar da çoktu. Böyle bir toplumda Hz. Muhammed'in başarısı büyük oldu. Kısa zamanda İslamiyet yayıldı. Bir İslâm devleti doğdu.

Hz. Muhammed hayatta iken gerek vahyolunan âyetlerle ve gerekse hadisleriyle toplumun sorunlarını çözerdi. Müslümanlar arasında birlik ve dirlik vardı. Onun ölümünden bir süre sonra müslümanlar arasında siyasal ve dinsel çekişmeler başladı. Bu olayların sonucu olarak bir çok mezhepler türedi. Müslümanlar aldıkları yeni ülkelerde yabancı kültürlerle karşılaştılar. Ticaret amacıyla yapılan seyahatler de müslümanların yabancı kültürlerden haberdar olmalarını sağladı. Böylece müslümanlar Hind, İran ve Yunan kültürleriyle karşı karşıya geldiler. Bunun sonucu olarak bilime ve düşünceye daha çok önem vermek ihtiyacını duydular. Esasen Kur'an bilenle bilmiyeni eşit tutmuyordu. Bilimi, akli ve hikmeti ögen âyetler müslümanlara şevk veriyordu. Özellikle Halife Me'mun akla önem vermişti. Bir çok yunanca eserlerin arapçaya çevrilmesini sağlamıştı. Bu bilim ve düşünce faaliyeti daha sonraları büyük İslâm düşünürlerinin yetişmesinde rol oynadı. Kindî (Ölm. H. 252/M. 866), Farabî (Ölm. H. 339/M. 950), İbn Sina (Ölm. H. 428/M. 1037) ve İbn Rüşd (Ölm. H. 595/M. 1198) gibi büyük filozofları İslâm âleminde yetiştirdi. Müslümanlar tıpta, astronomide, eczacılıkta, ziraat tekniğinde ve kâğıt sanayiinde büyük ilerlemeler kaydettiler. İslâm dini ictihad kapısını açık tuttuğu için çeşitli fikhî mezhepler zamanın ihtiyaçlarına cevap verdiler. İnanç konularında da Mutezile, Maturidiyye ve Eş'ariyye gibi büyük mezhepler doğdu. Fakat Eş'arilik Mutezile'ye göre daha az akılcı idi. İslâm medeniyeti bir kaç yüzyıl boyunca ilerleme kay-

detti. Ne yazık ki daha sonraki yüzyıllarda çağın ihtiyaçlarına uygun ve müslümanların çoğunluğu tarafından benimsenmiş bir ictihad yapılmadı. Gerçi Selçuklular ve daha sonra Osmanlılar devlet kurma yetenekleri ve teknikleri sayesinde İslâmiyet'e büyük hizmetler yaptılar. Fakat Osmanlılarda da 16. yüzyıldan sonra gerileme başladı. Osmanlıların son devirlerinde tutuculuk arttı. Akla ve tekniğe gerekli değer verilemedi. Tanzimat hareketleriyle yapılmak istenen düzeltmelerde de batının metod ve tekniği tam olarak kazanılmadı.

İşte bu durumu gören bazı Türk aydınları İslâmiyeti hurafelerden ve tutucu güçlerin etkisinden kurtarmayı düşündüler. Meselâ Sait Halim Paşa (1863-1921) İslâmiyetin modernleşmesi için çalıştı¹. Özellikle İslâmlaşmak adlı eserinde İslâmiyetin ahlâk, sosyal ve siyasal sisteminin zaman ve çevreye göre tefsir edilmesini savundu. Hürriyet, adalet ve dayanışmaya önem verilmesini önerdi. İrkçılığa karşı çıktı. İslâm'da yenileşmeyi düşüncesinin temeli yaptı². İslâmcı kalınmasını ve İslâmiyetin birleştirici ruhundan faydalanmasını sahk verdi. İslâm'da modernleşmeye taraftar olan aydınlardan biri de Celâl Nuri İleri (1877-1939) dir. Celâl Nuri İleri "İslâm'da Yenileşme Zarureti" adlı eserinde yazılar yazdı. İttihad-ı İslâm adlı eserinde akla ve çağdaş uygarlığa daha çok uyulmasını önerdi. Celâl Nuri kadın haklarının ve banka faizlerinin lehinde bir çok yazılar yazdı. İslâmın inanç sisteminin değişmeyeceğini ve fakat fikhî kuralların zamanın şartlarına göre değiştirilmesi gerektiğini savundu³.

Cumhuriyet devrinde bir ara Diyanet İşleri başkanlığı yapmış olan Şerafeddin Yalçınkaya (1879-1949) da uyanık bir bilgidir. Tarikatların bozulmuş şeklini yermiştir. Medresede yetişmekle beraber Cumhuriyetin getirdiği yenilikleri benimsemiştir. Millî duyguları güçlü ve aydın bir din adamı olarak tanınır.

İsmail Hakkı İzmirli (1868-1946) de modernist islâmcılardandır. Özellikle İslâm felsefesi, kelim ve fıkhıya dair yazılarıyla tanınmıştır. akılcılığı ve çağdaş düşünceye verdiği değer dikkati çekmiştir⁴.

1 Bak. Prof. Dr. Tanık Z. Tunaya, İslâmcılık Cereyanı, s. 12, İstanbul 1962; İbrahim Alaettin Gövsa, Türk Meşhurları Ansiklopedisi, s. 339, Yedigün neşriyatı (tarihsiz); Sait Halim Paşa, Buhranlarımız s. 178, 205-213 tarihsiz.

2 Bak. Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkilâbı Tarihi, c. III, s. 477-486; Ankara 1967; Hüseyin G. Yurdayın, İslâm Tarihi Dersleri, s. 172, Ankara 1971.

3 Bak. Hilmi Ziya Ülken, Türkiyede Çağdaş Düşünce Tarihi C. II, s. 657-671, İstanbul 1966; İbrahim Alaettin Gövsa, Türk Meşhurları Ansiklopedisi, s. 80-81.

4 Bak. Hilmi Ziya Ülken, Türkiyede Çağdaş Düşünce Tarihi, c. II, s. 453-458.